

DERRIDA VE DWORKİN ARASINDAKİ İLİŞKİ: YAPIBOZUM VE YARGIÇ HERKÜL*

*The Relation Between Derrida and Dworkin:
Deconstruction and Judge Hercul*

Rabia SAĞLAM**

ÖZET

Makalenin amacı Derrida'nın yapıbozumsal stratejisinin, transformasyona uğramış bir Herkül aracılığıyla deneyimlendiğini ve bir Herkül metaforunu önvarsaydığını göstermektir. Yapıbozumsal strateji çifte/ikili bir yükümlülük/buyruk olarak okunabilir; Batı metafizik düşünce mirasını yapıbozuma tâbi tutarken zorunlu olarak bu mirasla ve bu mirasın anlam ışığıyla kaynaşır. Bir bakıma, yapıbozumsal strateji, bir yanıyla Batı metafiziğini temsil eden metinlere eleştirel bir şekilde yaklaşan ve bu metinlerdeki dile getirilmemiş açmazları ifşa eden, diğer yandan da eleştirdiği Batı logosentrizminin/metafiziğinin dilini kullanan ikili bir hareketle gerçekleşir. Bu çifte yükümlülük, Herkül metaforunun, belirli bir açıdan, Dworkin'in *Hukuk İmparatorluğu*'nda da aynı yapıbozumsal stratejiyi yerine getirdiğine ilişkin geçerli bir argüman sağlar. Dworkin, hukukun Herkül yargıç tarafından hukuksal bütünlük dikkate alınarak yorumlanması gerektiğini belirtir. Şayet dava, uygulanacak yerleşik hiçbir kuralın olmadığı zor dava ise o zaman Herkül, ahlâkî ilke ya da politika üretmek karar vermelidir. Hukuku yorumlamadaki bu strateji, bir boyutuyla Herkül'ün, Batı logosentrizminde 'öteki'nin mutlak tekiliğine yer açan bir

* Makalenin dilinin ve anlamının berraklaşması hususunda yardımlarını ve tavsiyelerini esirgemeyen Fırat Mollaer'e ve Doç. Dr. Herdem Belen'e teşekkür ederim.

** Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi (rabia.saglam@kocaeli.edu.tr).

yapıbozumcu gibi davranmasına olanak sağlar. Sonuç olarak, yapıbozum için Derrida'nın dönüşüme uğramış bir Herkül metaforuna ihtiyaç duyduğunu söylemek yerinde olacaktır. Ayrıca Dworkin için yorumun, *Hukuk İmparatorluğu*'nda bir yarı-yapıbozumcu Herkül eliyle yapıldığı söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Yapıbozum, Herkül, hukuksal yorum, çifte yükümlülük/buyruk, Derrida, Dworkin

ABSTRACT

The main purpose of this article is to demonstrate that Derrida's deconstructive strategy is experienced through a transformed Herculs and presupposes a metaphor of Herculs for its acts. Deconstructive strategy can be interpreted as a double bind which is necessarily combined with the legacy of Western metaphysics/logocentrism and its light of meaning while deconstructing this legacy. Somehow, deconstructive strategy is practiced in a double activity, which on the one hand, critically approaches to the sample texts of the Western metaphysics and reveals the unspokenaporias in these texts, but on the other hand, it uses the language of the Western logocentrism/metaphysics. This double bind provides a valid argument to claim that metaphor of Herculs, in some respects, performs the same deconstructive strategy in Dworkin's *Law's Empire*. Dworkin tells us law must be interpreted by judge Herculs according to integrity in law. If the case is a hard case that there are not settled rules to apply, then Herculs should decide by generating either policy or moral principles. This strategy in interpreting law, to some extent, provides an opportunity to Herculs as if he acts as a deconstructivist, which makes room for the absolute singularity of the 'Other' in Western logocentrism. Consequently, it would perhaps be more appropriate to say that Derrida needs a kind of transformative metaphor of Herculs for deconstruction and for Dworkin, it might be said that interpretation is made by a quasi- deconstructive Herculs in Law's Empire.

Keywords: Deconstruction, Herculs, legal interpretation, double bind, Derrida, Dworkin

GİRİŞ

Dworkin'in -ideal bir yargıç olarak tasavvur ettiği- Herkül (metaforu) hukuk teorisi açısından bir mihenk taşıdır. Dworkin, bir yandan hukuku yorumsal bir faaliyet olarak tanımlayarak hocası H.L.A. Hart'ı ve dolayısıyla hukuksal pozitivizmi eleştirmeyi, diğer yandan da Amerikan hukuk dünyasına hâkim olan pragmatizmden kaçmayı hedefler. Dworkin'in Herkül'e biçtiği temel rol, bir hukuksal bütünlüğün birbirini tamamlayan iki unsuru olan ilke ve kuralları makul bir şekilde yorumlamak ve 'tek bir doğru' cevaba ulaşmaktır.

Bu yazının amacı, Derrida'nın yapıbozumu ile Dworkin'in Herkül yargıcını karşılaştırmaktır. Karşılaştırma üç soru üzerinden yürütülür: (1). Derrida'nın, hukuksal pozitivizm ile mücadele içinde olan, hukuku bir yorum faaliyeti olarak tanımlayan ve yorum için tek bir standardın olabirliğini –en azından edebî ve hukuksal metinler açısından- iddia eden Dworkin gibi bir 'teorisyen'le ortak noktası nedir? (2). Dworkin'in Herkül yargıcı bir yapıbozumcuya mı karşılık gelmektedir? (3). Yoksa Derrida'nın yapıbozum stratejisi bir Herkül metaforunu mu içerir? Bu üç soru, yapıbozumun ne olduğu sorusuna verilecek belli bir cevap noktasında şekillenir. Derrida'nın 1960'lı yılların sonunda Kıta Avrupası geleneğinden yola çıkarak kullandığı yapıbozum kavramı, 1970'li yıllarda Amerikan edebiyat ve felsefe teorisyenlerince Amerikan pragmatizmi ile ilişkilendirilmiştir. Bunun bir sonucu olarak da yapıbozum, hukuk âlemine 'yeni formalizm' ya da yeni bir tür 'analitik felsefe'¹ olarak yansımıştır. Oysa Derrida, "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli" makalesinde, yapıbozumu "imkânsızın bir deneyimi" olarak sonsuz adaletle eşleştirir ve böylece hukuksal yapı için yapıbozumun imkânını 'öteki'nin mutlak tekilliğine yönelik aşkın bir deneyimle bütünleştirir². Bütünleşmenin nedeni,

¹ Rosenfeld, Michel. (1989-1990). Deconstruction and Legal Interpretation: Conflict, Indeterminacy and the Temptations of the New Legal Formalism. *Cardozo Law Review*, Vol. 11. Weber, Samuel. (2000). *Deconstruction as Analytic Philosophy*, USA: Stanford University Press.

² Balkin, yapıbozumun aşkın olduğunu ve aşkın yapıbozum anlayışının nihilist ve septik argümanların aksine insanî ve kültürel değerlere karşı duyulan bir inanç üzerine kurulduğunu belirtir. (Bkz. Balkin, J. M. (1994). Transcendental Deconstruction, Transcendent Justice, *Michigan Law Review*, Vol. 92, No. 5, s. 1141-1142). Aynı şekilde Fred Dallmayr, Derrida'nın yapıbozum faaliyetini, "nihaî bir adalet tutkusu olan derûni metafizik pathos ya da aşkın tutku" şeklinde tanımlar. (Bkz. Dallmayr, Fred. (1991-1992).

Derrida'nın 1980'li yılların sonlarından itibaren yapıbozumu etik ve politik bir bağlamda ele almasıdır. Batı felsefesi ve dilinde 'öteki'ne yer açma eylemi olarak yapıbozum, bu anlamda, Batı metafizik düşünce sisteminin temel özelliklerini taşıyan tüm metinlerin ve toplumsal yapıların eleştirilmesinde de belirli bir işleve sahiptir³.

Dolayısıyla yanıtlanması gereken asıl soru; yapıbozum, bir tür analitik felsefeye ya da formalizme indirgenemezse, Dworkin'in klasik Amerikan hukuk geleneğini hocası Hart üzerinden bir anlamda yapıbozuma uğrattırırken durduğu yer ile Derrida'nın paralelliğinin ne olduğudur. Bu makalede, Dworkin ve Derrida arasındaki paralellik, yapıbozumun etik ve politik bağlamda ele alınması açısından değil, yapıbozumun çifte/ikili yükümlülüğünden/buyruğundan (double bind)⁴ hareket eder. Çifte

Justice and Violence: A Response to Jacques Derrida. *Cardozo Law Review*, Vol. 13, s. 1238). Fakat hemen belirtilmelidir ki, Derrida için yapıbozum Nietzscheci bir düşünce tarzını bir yanıyla sürdürmeye devam eder (Bkz. Derrida, Jacques. (2010). *Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli*. çev. Zeynep Direk, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Hazırlayan ve Sunan: Aykut Çelebi, İstanbul: Metis, s. 53).

³ 'Öteki' kavramı, yalnızca, politik, kültürel ya da ekonomik anlamda görmezden gelinen, azınlıkta kalan birey, grup ya da toplulukları değil, sistemin düşünsel yapısıyla bir şekilde organik bağı kopan ya da koparılan herkesi ve her şeyi kapsar. Örneğin 'beyaz, sağlıklı, hristiyan, erkek ve insan' anlayışına dayanan Batı metafizik düşünce kipleri dışında oluşturulan tüm felsefi düşünceler, hukuki yapılar ve siyasî kurumlar 'öteki' olarak damgalanabilir. Bu makalede, 'öteki', bu sistematik 'öteki'leştirme anlayışına atfı yapmakla birlikte, daha çok bu anlayışın Batı metafizik diline sirayet etmesi açısından ele alınır. Bir bakıma Derrida'ya göre ikili kavramsal karşıtlıklar üzerine kurulu olan Batı metafizik dili, sürekli, farklı olan 'öteki'ni kendisinden ayırt eder ve anlamı, bu farkın kesinliği üzerine inşa eder. Dilin göstergeleri arasında kesin bir farkın (kadın/erkek, savaş/barış, dost/düşman) mevcut olduğuna 'inanın' Batı metafizik düşünce yapısı, 'öteki'ni, farklılığıyla birlikte anlamlandırmak yerine, farklılığını ortadan kaldırarak ve onu aynılaştırarak mevcut kılar. Dolayısıyla Derrida'ya göre, Batı metafiziği, önermelerini olumlu bir kesinlik biçiminde oluşturur: "Ancak belirli koşullar altında X, Y olacaktır". (Batı metafiziği önermelerini şu şekilde somutlaştırabiliriz: 'Ancak Fransızca konuşması koşuluyla bir Arap, Fransız vatandaşı olacaktır' ya da 'ancak belirli koşullar altında düşman, dost olabilir'). Buna karşın, yapıbozumun 'öteki' anlayışı olumsuz bir önermedir: "X olmaksızın Y olmayacaktır". ('Arap olmaksızın, Fransız olmayacaktır' ya da 'düşman olmaksızın, dost olmayacaktır'). Batı metafiziği ve Yapıbozum önermeleri için (bkz. Derrida, Jacques. (2003). *Öteki Hedef (Başka Baş)*, çev. Melik Başaran, İstanbul: Bağlam, s. 79). Batının 'Öteki' algısı için (bkz. Borradori, Giovanna. (2008). *Otoimmünite: Gerçek ve Sembol İntiharlar*, Jacques Derrida'yla Söyleşi, çev. Emre Barca, *Terör Günlerinde Felsefe*, İstanbul: Yapı Kredi, 2008).

⁴ Yapıbozumun çifte/ikili yükümlülüğü/buyruğu için (bkz. Derrida, Jacques. (2006). *Gün Doğmadan: Jacques Derrida Elisabeth Roudinesco ile Konuşma*. çev. Kenan Sarıalioğlu, İstanbul: Dharma, 2006, s. 10-12); Derrida, (2003), s. 32, 33.

yükümlülük, yapıbozuma uğratılan şeyin mirasçısı olmak, onu yinelemek, onun dilini kullanmak anlamına gelir. Yapıbozumun çifte buyruğunun imlediği paralellik, Herkül'ün, Derrida'nın yapıbozum için öngördüğü koşullara sahip bir metafor olması ve Dworkin'in Herkül'e hukuku yorumlama işlevi yüklemesinin belirli açılardan yapıbozumsal bir stratejiyi gerektirmesi noktasındadır. Böylelikle, hem Derrida'nın yapıbozumsal bir pratik için mutasyona uğramış Herkül metaforunu öngördüğü hem Dworkin Herkül'ünün hukuku yorumlarken belirli bir perspektiften yapıbozumsal bir pratiği deneyimlediği iddia edilebilir⁵. Makalenin amacı, Dworkin'in yapıbozumsal okuması üzerinden, Herkül'ün hukuksal yapıda belirli açılardan yapıbozum stratejisini gerçekleştirdiğini ve Derrida'nın yapıbozum stratejisinin de hukuksal yorum sürecinden farklı türdeki yapı ve metinlere

⁵ Derrida ve Dworkin, yazdıkları kitaplarda birbirlerine atıf yapmayan ve belki de başharflerinin aynı olması dışında ortak noktaları pek az olan iki düşünürdür. (Bkz. bu makalenin sonuç dipnotu, s. 23). Zira biri kurucu (constructive) diğeri bozucu (deconstructive) yorumu savunur. Fakat buna rağmen, Derrida'nın Dworkin'in Herkül yargısından ve Dworkin'in de Derrida'nın düşüncelerinden haberdar olduğu yönünde üç önemli dayanağımız vardır: Birincisi, Derrida'nın 1989 yılında *Cardoza Law School*'da 'Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli' başlıklı konferansında temel referans kaynağı olarak Stanley Fish'in '*Doing What Comes Naturally*' adlı kitabını almasıdır. İlginç olan Fish'in, Dworkin'le hesaplaşması ve Dworkin'in *Hakları Ciddiye Almak, A Matter Of Principle* ve *Law's Empire* kitaplarına doğrudan atıf yapmasıdır. Derrida, adı geçen metinde Hart'a, J. Rawls'a, Eleştirel Hukuk Çalışmalarına atıf yaparken Fish'i referans alır. İkincisi, Dworkin'in Hans G. Gadamer okumaları vasıtasıyla genel olarak hermenötik geleneğe beslenmesi ve bu sayede dolaylı olarak Derrida'dan haberdar olmasıdır. Üçüncüsü ise, Dworkin'in Fish ile girdiği kalem kavgası aracılığıyla Derrida'nın yapıbozum kavramını dolaylı olarak eleştirmesidir. Bir bakıma Dworkin, Fish üzerinden Amerika'daki Derridacı postmodern algıyla hesaplaşmıştır. Tüm bunlar bir araya getirildiğinde çıkan sonuç şudur; Fish'ten ödünç alınan 'taze karar' kavramı ve bunun üzerinde yürütülen adalet-hukuk-yasa ayrımını yaparken Derrida'nın kafasında bir Herkül metaforu vardır. Herkül, Derrida'nın dillendirmediği ama adaletin "imkânsız bir deneyimi" olarak tanımlanmasında başrole sahip bir metafordur. Dworkin içinse Derrida ve yandaşları, kendi hukuksal yorum teorisine karşıt argümanlar ileri süren, "ölümcül şüpheye" düşmüş kişilerdir. Hermenötik gelenek üzerinden Dworkin ve Derrida karşılaştırması için (bkz: Hoy, David Couzens, "Interpreting the Law: Hermeneutical and Poststructuralist Perspectives", *Southern California Law Review*, Vol. 53, No. 135, 1985). Fish'in yapıbozumu yorumlayıcı bir teknik ya da metot olarak görmesi, hukuku ağırlıklı olarak retorikle tanımlamasına neden olmuştur. Fish'in yapıbozumsal yorum yaklaşımı vasıtasıyla Dworkin'in kurucu yorum teorisini eleştirmesi için (bkz. Fish, Stanley-Jameson, Fredric. (1989). *Doing What Comes Naturally*, London: Duke University Press). Dworkin'in ilkelerin nesnellğine vurgu yaparak kurucu yorum teorisini savunması için (bkz. Dworkin, Ronald. (1985). *A Matter of Principle*, Harvard University Press, özellikle 6. ve 7. bölüm).

kadar mutasyona uğramış bir Herkül metaforunu önvarsaydığını göstermektedir.

Bu doğrultuda Dworkin ve Derrida karşılaştırması, yargıcın yorum faaliyetinin anlam ve amacı üzerine yapılan tartışmalara, hukuksal yorumun ‘öteki’nin tekelliğine yer verme/açma pratiği olarak düşünülebileceğine ilişkin yeni bir alternatif sunar. Yapıbozumun yeni bir alternatif olması, modern hukuk felsefesi okullarının hukuksal yorum konusunu ele alışından çok daha farklı olarak, hukuksal dilin çok anlamlılığında ‘öteki’ne yönelik bir açılım oluşturma çabasını deyimler.

I. Ronald Dworkin ve Herkül

1.1. Kurallar, İlkeler ve Politika

Dworkin’in hukuk teorisini, Hart’a yönelttiği eleştiriler üzerinden iki ana başlık altında sınıflandırabiliriz. Bunlardan birincisi, Hart’ın yargısal takdir meselesine bakışıdır. Hart, hukuksal pozitivizmin, uyumsuzluğa uygulanacak açık bir hukuk kuralı bulunmadığında, yargıcın takdir yetkisini kullanarak uyumsuzluğu çözmesi gerektiği düşüncesini destekler. İkincisi ise Hart’ın hukuku, temelinde kurallardan oluşan bir yapı olarak görmesi ve bir kuralın hukuk kuralı olup olmadığını ‘tanıma kuralı’ ile belirlemesidir. Hart’ın tanıma kuralı, neyin hukuk olduğunu ve hukuk olanın geçerliliğini belirlemeye yarayan bir ölçüttür. Hart, bir hukuk kuralının geçerliliğini, yetkili bir makam tarafından yasalaştırılmasına bağlar ve bunun dışında kalanları ya düzenleyici işlem şeklinde ya da mahkeme içtihatlarıyla oluşan hukuk kuralları şeklinde sınıflandırır⁶. Dolayısıyla Hart’a göre bir kuralın geçerliliği, yetkili bir makam tarafından yasalaştırılmasına, düzenleyici işlem olmasına ya da mahkeme içtihatlarıyla oluşmasına göre ‘soy testine’ tâbi tutularak saptanabilir.

Dworkin’e göre, Hart’ın da temsilcisi olduğu hukuksal pozitivizmin temel iddiası, yargıcın önüne gelen somut uyumsuzluğa var olan hukuk kuralını uygulaması, uygulanacak bir kural yoksa takdir yetkisini kullanarak

⁶ Hart, H.L.A. (1988). *The Concept of Law*, Oxford: Clarendon Law, s. 97-114; Akbaş, Kasım. (2004). Ronald Dworkin: Pozitivizmin ve Doğal Hukukun Eleştirisinden Bir Yargılama Kuramına. *Çağdaş Hukuk Felsefesine Giriş*, Ed. Ahmet Haluk Atalay, İstanbul: Teknik, s. 133-137; Ceylan Şahin, Şule. (2004). H.L.A. Hart: Hukuk Kavramı ve Ayrım Tezi, *Çağdaş Hukuk Felsefesine Giriş*, Ed. Ahmet Haluk Atalay, İstanbul: Teknik, s. 110-112.

yasa koyucu gibi hukuk yaratması düşüncesine dayanır. Buna karşın Dworkin'in hukuk teorisinin özü, 'standartlar' dediği 'politik' ve 'etik' ilkelerin hukuk kapsamında olduğu görüşüne dayanır. Hukuksal kurallar gibi standartlar da yargıcın yargılama sürecinde referans aldığı temel kaynaklardır. Dworkin açısından, politik ve ahlâkî ilkeler de en az kurallar kadar hukukun içindedir ve yargıç uygun bir pozitif yasa bulamadığında standartlara başvurur. Peki, standartlar nedir? Neden bu kadar önemlidir? Dworkin standartları, 'politika'lar ve 'ilke'ler olarak ikiye ayırır ve yargıcın her koşul altında olaya uygulayacağı bir kural, kural yoksa bir ilke ya da politika olduğunu belirtir. Örneğin "kimse kendi hatasından yarar sağlayamaz" ahlâkî bir ilke, "otomobil kazalarının azaltılması" standardı bir politikadır. Dworkin'e göre bu standartlar "paralı yollarda yasal azami hız 60 mildir" ya da "bir vasiyetname üç tanık tarafından imzalanmadıkça geçerli değildir" gibi hukuk kurallarından oldukça farklıdır⁷. Yargıç bu standartları her zaman referans göstermeli midir? Bunun bir sınırı var mıdır? Dworkin bunu 'zor davalar' dediği bir kavramla açıklar. Zor davalardan kasıt, yargıcın, uygulanacak bir hukuk kuralı bulunmadığında politika ve ilkelere başvurusudur. Dworkin açısından 'herkese eşit ilgi ve saygı' ilkesine dayanan 'haklar tezi' çerçevesinde hukukî kararların oluşturulması oldukça önemlidir. Bunun anlamı, yargıcın, çatışan ilke ve politikalar arasında bireysel hakların üstünlüğünü her zaman gözetmesi gerektiğidir.

Buradan çıkarılacak iki temel sonuç vardır:

a. Takdir Yetkisinin Yanlışı ve Yetersizliği: Hart, hukukun soyağacı olarak tanıma kuralını hukukun varlık ve geçerlilik koşulu olarak savunsa da Dworkin, bu tür bir hukuksal pozitivist yaklaşımın yanlışıyla açığa çıkarmaktan geri durmaz. Bu yanlış algı, yargıcın takdir yetkisidir. Hukuksal pozitivizme göre takdir yetkisi –biz buna yargıcın hukuk yaratma yetkisini de ekleyelim- yalnız ve ancak somut olaya uygulanacak bir yasal kural, bir emsal karar olmadığında başvurulmuş bir yöntemdir. Dolayısıyla hukuksal kurallar dışında kalan karara dayanak oluşturacak diğer tüm standartlar, hukuk soyağacının dışında kalır ve kurala göre ikincil bir nitelik taşır. Dworkin ise tüm bu standartları tıpkı kurallar gibi hukukun bir parçası sayar. Peki, bir hukuksal pozitivist olarak Hart ilke ve politikaları nasıl görür? En

⁷ Dworkin, Ronald. (2007). Hakları Ciddiye Almak, çev. Ahmet Ulvi Türkbağ, Ankara: Dost, s. 48-50.

iyi ihtimalle, mevcut bir uyumsuzlukta uygulanacak bir yasa bulunmadığında ilke ve politikaların “her yargıcın kendi kavrayışına göre takdirini kullanarak seçtiği hukuk üstü standartlar olduğu sonucuna varır”⁸. Hukuk üstü olan ilke ve politikalar yargıca hüküm oluştururken yol gösterir. İşte Dworkin tam bu noktada “en azından bazı ilkelerin yargıçlar üzerinde bağlayıcı olduğu ve belirli bir takım kararlar almayı gerektirdiği kabul edilmediği sürece, hiçbir kural, yargıçlar üzerinde bağlayıcı olamaz ya da pek azı bağlayıcıdır”⁹ diyerek takdir yetkisinin yanlışlığını ve yetersizliğini açıkça ortaya koyar.

Dworkin’in hukuksal pozitivizme yönelik bir diğer itirazı ilkelerin kurallardan farklı olduğudur. Zira hukuksal pozitivistlerin, yargıcın takdir yetkisiyle hukuk üstü (lex-legal) bazı standartlara başvurulmasına ve hükmün bu standartlara atıfla oluşturulmasına olanak tanımaları, bu standartların açık bir şekilde kuraldan farkları olmadığını gösterir. Fakat Dworkin’e göre, kural ve standartlar arasında fark vardır: Bir kuralın geçerliliğini ispatlamak soy testiyle mümkündür ve kurallar yargıcı tek bir sonucu ortaya çıkarmaya yönlendirir. Dworkin’in standartları ise soy testine tâbi tutulamaz, yalnızca, yargıca sonuca ilişkin bir yönlendirme sağlar.

b. İlke ve Politikaların Bağlayıcılığı: Hart, tüm hukuk metinlerinin ‘açık dokulu’ olduğunu söyler. Bunun anlamı, kuralların bile bazı durumlarda belirsizlikle karşı karşıya kalabilmeleridir. Yine de Hart, ilke ve politikaları geçerli ve bağlayıcı normlar olarak kabul etmez. Fakat Dworkin’e göre, hukuk metinlerinin açık dokulu yapısı, yargıçların, hukukî hak ve yükümlülükleri denetlerken, ilke ve politikaları bağlayıcı standartlar olarak kabul etmelerini gerektirir. Özellikle “ahlâkî ilkelerin hukukî olmasını sağlayan şey, hakkaniyet veya adaletin gereklerine uygun olmalarıdır. Diğer bir ifadeyle ilkeler, ahlâkîliğin veya hakkaniyetin önemli görünümelerini ortaya koydukları için hukuken bağlayıcıdır”¹⁰. Dworkin burada, standartların kurallar gibi bağlayıcı kabul edilmemesinin nedenini İngilizce konuşulan hukuk dünyasında ‘kural’ ve ‘yasa’ arasında belirleyici bir ayrım yapılmamasına bağlar. Dworkin’e göre, hukukçular, yasa ile hukuksal kuralı birbirine indirgemiş, aynı anlamda kullanmışlardır. Oysa yasa ve kural iki

⁸ Dworkin, (2007), s. 66.

⁹ Dworkin, (2007), s. 63.

¹⁰ Uygur, Gülriz. (2003). Hukuki Pozitivizmin Değişen Yüzü mü?, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 52, Sayı: 3, s. 153.

ayrı kavramdır ve dolayısıyla hukuksal kurallar dendiğinde bundan anlaşılın yalnızca yasalar değildir¹¹. Yasanın bağlayıcılığı ve geçerliliği soy testine tâbi tutulabilir. Ancak ‘yasa’ değil de ‘kural’ olarak ilke ve politikalar soy testine tâbi tutulmasalar da hukuken bağlayıcıdır.

Nihayetinde Dworkin, yargıcın takdir yetkisinin yanlışlığına, ilke ve politikaların bağlayıcılığına ilişkin önemli bir açılım getirir. Fakat hukuksal kurallara içsel olduğu iddia edilen standartlara ilişkin belirsizlik devam etmektedir. İlkelerin karmaşık yapısı, aynı uyumsuzlukta birden fazla ilkenin uygulanabilirliği, ilkelerin kendileriyle hatta kurallarla çatışmaları, onları, kuralların soy testine tâbi olma ve yetkili bir otorite tarafından usulüne uygun yürürlüğe konulma şartlarından muaf tutar. Bu durumda yargıç hangi ilkeyi uygulayacağını ve bu ilkenin geçerliliğini -zira geçerlilik için tanıma kuralına başvuramaz- nasıl belirleyecektir? Dworkin’e göre bunun iki sonucu ve anlamı vardır: Birincisi, yargıç karar verirken en az kurallar kadar ilke ve politikaları da uygulamak zorundadır. İkinci olarak, bazı kurallar güçlerinin en azından bir bölümünü bu ilke ve politikaların gücüne borçludur. Dworkin’in en dikkat çekici itirazı, pozitivistlerin, hukuksal imgemizi ele geçirerek hukuku bir normlar hiyerarşisinden, kurallar modelinden ibaretmiş gibi göstermeleridir. Oysa Dworkin’e göre hukuk denilen şey, yasalar, ahlâkî ilkeler ve politik tercihlerden oluşur; en azından hukuk insanları, özellikle yargıçlar, karar gerekçelerinde sıklıkla bu standartlara başvurur. Öyleyse sorun özünde, genel ve soyut bir geçerlilik ölçütüne dayanarak hukuk kuralını belirlemek ve uygulamak değil, kapsamında ilke ve politikaları barındıran hukuk kurallarını yorum faaliyeti aracılığıyla belirlemek ve onlara dayanarak bir karara varmaktır.

Böylece Dworkin, hukuku bir yorum faaliyeti şeklinde tanımlayarak, ilkeleri, hukuk kuralları içine monte etmeyi kolaylaştırır. Yargıç, açık bir kural varsa onu uygular; yoksa emsal kararlara kıyasla karar verir; bu da yoksa hukuk yaratmak yerine ilkelere başvurur. Sıralamada mantıksal bir silsile yoktur, zira uygulanacak bir yasanın bulunduğu basit davalarda dahi yasanın gücü açık ya da örtülü bir ilkeye dayanır. Ayrıca yasalar dışındaki tüm hukuksal referans kaynakları hukukun bir parçasıdır ve uygulanacak bir yasanın bulunmadığı zor davalarda, yargıç, yorum yaparak diğer standartları kararına gerekçe yapabilir. Dworkin’in amacı her hukuksal standardı içine

¹¹ Dworkin, (2007), s. 65.

alacak bir yorum tekniği oluşturmaktır. Bu sayede, Herkül, tek doğru cevabı bulabilir.

1.2. Kurucu Yorum ve Zincirleme Roman

Dworkin, sanat eleştirisinde ve toplumsal açıklama şemalarında kullanmak amacıyla, tek bir yorum biçimi olarak ‘kurucu’ (constructive) yorum adını verdiği genel bir teknik geliştirir. Kurucu yorum özet olarak “türünün ya da biçiminin en iyi örneğini oluşturmak için konusu ya da pratiği üzerine bir amacın empoze edilmesidir”¹². Dworkin’e göre kurucu yorum bir amaca, bir değere ve bir gerçekliğe yöneliktir. Dolayısıyla kurucu yorum faaliyeti, bir değerden bir şey ortaya çıkaran eser sahibi ile bu değeri geliştiren o şeyin yorumcusu arasında ortaklaşa hareketi şart koşar. Bu yüzden, Hamlet’in politik bir oyun olup olmadığı ile Amerikan ya da Fransız Devrimi’nin veya Mona Lisa’nın gerçek anlamı konusunda yapılan edebî, sanatsal ve hukuksal yorumların hepsi her zaman normatif bir iştir¹³.

Hukukta ise kurucu yorum, hukuksal önermelerin olası tüm yorumlanma çeşitliliği içinde yargıcın ‘en iyi ışık’ altında tek bir doğru yanıtı bulmasıdır. Peki, bu ‘en iyi ışık’ nedir? Yargıcın kişisel tutumunun yorum faaliyetine etkisi ve en önemlisi septik ve nihilist itirazlar nasıl aşılarak tek bir doğru cevaba ulaşılabilecektir? Dworkin bunların cevabını temel olarak iki şekilde verir:

a. Dworkin, ‘hukuk’un bir yargılama pratiğinden ayrı düşünülmeceğini belirtir. Bunun sonucu olarak hukuk teorisi ve pratiği arasında bir ayrılık söz konusu olamaz. Dworkin, makul bir uyumsuzluk “aynı kriteri, bu kriteri açıklayalım ya da açıklamayalım, kabul ve takip ettiğimizde mümkündür”¹⁴ diyerek hukukta sadece ampirik ihtilafların değil teorik uyumsuzlukların da olabileceğine inanır. Teorik uyumsuzluklar, paylaşılan pratiklerin ve geleneklerin yorumlanmasında kullanılan kriterin ne olacağı hakkındadır.

İşte bu kriterler Dworkin’e göre ‘bütünlük’ (integrity) ve ‘uygunluk’tur (fit). Fakat bu iki kritere geçmeden önce kurucu yorum üzerinde devam

¹² Dworkin, Ronald. (1986). *Law’s Empire*, Harvard University Press, s. 52.

¹³ Dworkin, Ronald. (2008). Şüphe Ölümçül Olursa. çev. Altan Heper, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, İstanbul Barosu Yay. Sayı: 18, s. 245.

¹⁴ Dworkin, (1986), s. 45.

edelim. Bir şekilde hukuksal teori, yargılama pratiği ve yargıcın bu pratikteki rolü kurucu yorumu kaçınılmaz kılar. Zira Dworkin “teorik açıklamada tarafsızlık ya da yansızlık imkânsızdır, bir bakıma değerlendirme kaçınılmazdır”¹⁵ diyerek hukuksal önermelerin yalnızca “tanımlayıcı” değil “değerlendirici” olduğunu da belirtir. Dworkin, hukuk zeminindeki bir yasal önermenin, hayaletimsi bir figür tarafından ortaya atılmadığını ya da dünya dışından vahyedilmediğini, bunun aksine, yasama meclisinde gerekli sayısal çoğunluk tarafından onaylandığı için hukuksal bir gerçekliği yansıttığını açıklar. Bu gerçeklik, hukukun, hukukçular ve yargıçlar tarafından doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesine imkân tanır. Yargıçlar bir yasal önermenin doğruluğu üzerinde anlaşamayabilir, fakat hepsi bu önermenin hukuk zemininde olduğunu bilir¹⁶. Dworkin’in ıslarla vurguladığı gibi, hukuksal önermenin doğruluğu ve yanlışlığı ile o önermenin doğruluğunu değerlendirecek ölçüt sorunu birbirinden ayrıdır. Dworkin bu noktada iki tür ifade düzeninden bahseder. Birinci tür ifadeler ‘benim şuna hakkım var’ diyen, değer yargısı ihtiva eden, tözsel ve belirli bir *normatif* yapıya bağlı yargılardır. İkinci tür ifadeler ise ‘bir hakka sahip olmanın ne olduğuna’ ilişkin kavramsal, açıklayıcı yargılardır. İkinci tür ifadeler, hukuksal pratikte bir hakka sahip olmanın ‘doğru’ olarak ne anlama geleceğini yasa koyucunun düzenlemelerine göre belirleyen *tanımlayıcı* önermelerdir. Çatışma, *tanımlayıcı* önermeler üzerinde değil *normatif* önermeler söz konusu olduğunda ortaya çıkar; normatif önermeler değer içerikli yasal önermeler oldukları için bunların doğruluğunu ya da yanlışlığını belirleyecek ölçütün ne olduğu tartışmalıdır. Bu nedenledir ki politik ve hukuksal değer yargıları normatiftir, bağlıdır, kavramsaldır ve bir doğaları, özleri vardır¹⁷.

Hukuksal önermelerin amaç veya değer açısından değerlendirilmesi kaçınılmazsa o zaman hukukun bir amacı olduğundan bahsedebiliriz. Dworkin, bu amaç ve değer hukuksal yorum pratiği açısından ‘politik ahlâk’ olduğunu söyleyecektir:

“Şayet iki yargıç bir yasanın nasıl okunması gerektiği konusunda uzlaşmazsa ya da emsal kararlara ne tür bir güç verilmesi gerektiği

¹⁵ Aktaran: Marmor, Andrei. (1992). *Interpretation and Legal Theory*, Oxford: Clarendon Press, s. 56.

¹⁶ Dworkin, (1986), s. 4.

¹⁷ Paterson, Dennis. (2006). Dworkin on the Semantics of Legal and Political Concepts. *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 26, No. 3, s. 547-548.

doğrudan açık değilse, normal olarak bu, toplulukların yargılama pratiklerinin en iyi genel yorumu üzerine derin bir uzlaşmazlığı yansıtacaktır ve bu, politik ahlâk bakış açısından *en iyi ışık* altında kendini gösteren bir pratik hakkındadır¹⁸.

b. Dworkin'e göre, yargıçlar, hukukçular ve hukuk felsefecileri aynı yorum oyununun bir parçasıdır. Aslında herkes bir şekilde yorumla hukukun ne olduğu ile ne olması gerektiğini hukuk düzeni etrafında belirlemeye çalışır. Fakat asıl yorum işi, yani zor davalarda yasa koyucunun niyetine, geçmiş emsal kararlara ve nihayet toplumun sahip olduğu politik-ahlâkî ilkelere göre tek doğru cevabı bulma işlevi Herkül'e düşmektedir. Herkül hem geleceğin hem şimdinin hukuksal öyküsünü oluştururken *ne yeni bir hukuk yaratır* ne de *takdir yetkisini* kullanır. Herkül'ün -kurucu yoruma göre- hukuksal yargılamadaki işlevi tıpkı bir roman yazarı gibidir. Dworkin, Herkül'ün tek doğru cevabı bulma çabasını ve karar verme sürecini zincirleme bir roman yazmaya benzetir. Bir bakıma her yargıç edebiyatçı gibi roman kurgusu oluşturmalı, kararını gerekçelendirmelidir. Her romancı bir önceki bölümü yazan farklı romancıya göre yeni bölümü yazmak zorundadır. Aynı şekilde üçüncü bölümü yazacak olan da ilk iki bölümü okumalı ve yeni bölümü ona göre yazmalıdır¹⁹. Nihayetinde Herkül, hem

¹⁸ Dworkin, Ronald. (1989). *Legal Theory and The Problem of Sense. Issues in Contemporary Legal Philosophy*, ed. Ruth Gavison, Oxford: Clarendon Press, s. 14 (vurgu bana aittir).

¹⁹ Dworkin, yargıçların hukuk yaratmadıklarını, 'uygunluk' ve 'bütünlük' kriterlerine göre bir roman yazar gibi geçmiş kararları yorumladıklarını belirtir. O zaman, romanın ilk bölümünü yazan yargıcın yorumlamaktan öte yeni bir şey yarattığı akla gelebilir. Romanın ilk bölümünü yazan Herkül'ün diğer yargıçlardan daha yaratıcı olması gerekmez mi? Stanley Fish, Dworkin'in ilk romancısının tamamen yaratıcı (creative) bir role sahip olduğunu, diğer romancıların ise yaratıcı ve yorumcu olmaları gerektiğini belirtir. (Bkz. Fish, Stanley, "Working on the Chain Gang: Interpretation in the Law and in Literary Criticism" *Politics of Interpretation*, ed. W.J.T. Mitchell, University of Chicago Press, 1983, s. 271-286'den aktaran: Marmor, (1992), s. 74). Fish'in Dworkin'e yönelik bu eleştirisi doğrultusunda, Herkül'ün yorum faaliyetinin yaratıcılığını bir tür yapıbozum pratiği sayabiliriz. Zira hukuksal bir yargıda yaratıcı olmak, belirli bir aşamaya kadar mevcut hukuksal uzlaşmaları ve kuralları bozmak demektir. Ayrıca, Derrida'nın 'icat' kavramında belirli bir tür yaratıcılığı (inventive) gerektirdiği ve "tek olanaklı icadın ötekine yer verecek", onu "gelmeye bırakacak" yapıbozumsal bir edim olduğu düşünüldüğünde Herkül'ün hem yaratıcılığının hem yorumculuğunun yapıbozumsal bir pratikle aynı stratejiyi paylaştığı görülebilir; "bir icat daima biraz yasadışı, örtük bir sözleşmenin kesintiye uğratılmasını varsayar, şeylerin barışçıl düzenlenişi içine kargaşa

diğer emsal davalardaki yargıç gerekçeleriyle uyumlu (fit) hem hukuksal kurallarla -yasa, ilke ve politika-bütünlük (integrity) oluşturacak şekilde karar vermelidir.

Fakat Dworkin yine de bazı soru işaretleri bırakır. Kurucu yorum gerçekte nedir? Neden hukuku yorumlarken aynı zamanda kurucu olmamız gerekir? Çünkü Dworkin, liberal değerlerin bir savunucusudur. Dworkin'in liberalizmi, özünü 'eşit ilgi ve saygı hakkı'nın oluşturduğu bireysel hakların önem ve önceliğine dayanır. Bireysel haklar anti-faydacı ve anti-çoğunlukçu bir karaktere sahiptir; genel refah ya da kamusal çıkar hakkında verilen çoğunluk kararları üzerinde sınırlayıcı bir işlev yürütürler. Ayrıca Dworkin, bireysel haklarla çatışmayan diğer toplumsal, ahlâkî ve politik değerlerin (popular morality) korunması gerektiğini de savunur. Yukarıda söylendiği gibi toplumsal ahenk bozulduğunda -yani bir uyuşmazlık çıktığında- hukuk devreye girecekse o zaman Herkül'ün yorumu bireysel hakları ve politik-ahlâkî amaçları gözetmelidir²⁰. Fakat bunu yaparken Herkül hukuk inşa etmez. Varolanı yeniden bulur; geçmişe uygunluğunu test eder; verili durumda hakkaniyeti sağlayıp sağlamadığını değerlendirir ve geleceği de hukuksal bütünün bir parçası olarak kurar. Dworkin açısından bunu sağlayan, kurucu yorumun uygunluk ve bütünlük kriterleridir: "Yargısal bütünlük ve uygunluk ilkesi yargıçlara, hukuksal hak ve ödevlerin mümkün olduğu kadar tek bir yazar tarafından yaratıldığı varsayımını -kişileştirilmiş toplum- tutarlı bir adalet ve hakkaniyet anlayışını ifade ederek belirleme talimatı verir"²¹.

1.3. Tek Doğru Cevap, Hukuksal Bütünlük ve Uygunluk

Hukuksal romanın tek bir yazar tarafından yazıldığı varsayımı, yazarın (Herkül) tek doğru cevabı bulacağı öngörüsüyle paraleldir. "Yargıcın kendi katacağı yorum, kendi ahlâkî ve siyasî düşüncesini kaçınılmaz olarak yansıtırsa da Dworkin, yargıcın yapacağı yorumun o zamana kadar gelen hukuk düzenine uygun ve sonuçta zincirleme okumaların birbirine uyumlu olacağı ön kabulünden hareket etmekte ve böylece sanki aklın yolu birdir

sokar, görgü kurallarını zedeler (...) beklentiler oyununu boz(ar)". Derrida, Jacques, "PSYCHE Ötekinin İcadı", çev. Melih Başaran, *Toplumbilim*, Sayı: 10, 1999, s. 105.

²⁰ Allan, T.R.S. (1993). Justice and Fairness in Law's Empire. *Cambridge Law Journal*, Vol. 52, s. 64-66.

²¹ Dworkin, (1986), s. 225.

varsayımına dayanmaktadır”²². Dworkin “akıl yolu birdir” varsayımının dayandığı en iyi yorum ölçütünün ne olduğunu kesin ve indirgemeci bir yaklaşımla ifade etmez. Bu aşamada sorun septiklerin karşıt argümanlarının üstesinden gelebilmektir. Yargıç tek bir doğru cevabı arayacaksa, doğru bilgiye ilişkin nesnel bir ölçüt var demektir. Oysa Dworkin’in hedefi epistemolojik anlamda bir nesneliliği yorum meselesi açısından tartışmak değildir. Mesele “yorumun nesnel olarak doğruluğunu kanıtlamak değil, fakat neden yorumcunun bu tür bir yoruma inandığını haklılaştırma gereğesidir”²³. ‘Her yorumcu en iyi yorumu yapar’ gibi bir argümanı yoktur Dworkin’in. Kurucu yorum-tek doğru cevap ikilemesinden anladığı, her yorumcunun kendi yaptığı yorumun geçerliliğine, en iyi yorum olduğuna inanmasıdır, yoksa her yorumun nesnel olarak doğru ve ahlâkî olarak da en iyi olduğu değildir.

Dworkin bunu bir örnekle açıklar. Dikkatsiz bir şoför, annesinin yanında yürüyen bir çocuğa çarptığında, anne uğradığı manevî zararın tazminini sürücüden talep edebilir. Peki ya yeğenine araba çarptığını telefonda öğrenen teyzenin yaşadığı duygusal acı ne olacaktır? Buradaki hukukî problem, teyzenin uğradığı manevî zararın telafî edilmesini talep hakkı olup olmadığıdır. Annenin manevî zarar talebi teyzeyi de kapsar mı? Dworkin böyle bir durumda, yargıcın uygunluk ölçütüne göre geçmişteki emsal kararlara bakacağını ve geçmiş yargıçların verdikleri kararları nasıl gerekçelendirdiklerini -bir bakıma haklılaştırma nedenlerini- gözden geçireceğini söyler. Fakat bunun anlamı, geçmiş kararların şimdiki karar üzerinde tam bir egemenlik kurması değildir. Çünkü yargıç, geçmiş kararları, kaçınılmaz biçimde belli bir perspektiften ele alır. Eğer bir yargıç, bir hukuksal sistemin temel amacının ekonomik olduğunu düşünüyor ve hukukun buna hizmet etmesi gerektiğine inanıyorsa, geçmiş kararları kazaları tümüyle ekonomik maliyetlere indirgeyen bir stratejiyle okuyacaktır. Öte yandan önceliği farklı olan başka bir yargıç, geçmiş kararlarda bu tür bir stratejiyi keşfetmeyecek ve uzlaşımsal sorumluluk ahlâkını desteklemeye girişecektir²⁴. Dolayısıyla her yargıç kendisini

²² Metin, Sevtap. (2003). Ronald Dworkin’in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*, Cilt: LXI, Sayı: 1-2, s. 44.

²³ Hoy, David Couzens. (1987). Dworkin’s Constructive Optimism Versus Deconstructive Legal Nihilism, *Law and Philosophy*, Vol. 6, s. 324.

²⁴ Dworkin, Ronald. (1985). Law as Interpretation. *Lloyd’s Introduction to Jurisprudence*, ed. Lord Lloyd of Hampstead and M.D.A. Freeman, London: Stevens, s. 1214-1218; Dworkin, Ronald. (1981-1982). Law as Interpretation. *Texas Law Review*, Vol. 60.

tarihteki sayısız kararların, yapıların, uzlaşımın ve pratikler zincirinin bir halkası olarak kabul etmelidir. Yargıç önce yorumlamalıdır; çünkü kendisi sıfırdan bir yorum icat etmektense eldekini -mevcut olan benzer yargısal kararı- geliştirme sorumluluğuna sahiptir. Nihayetinde, kendi öznel yargısına, önceki kararlara, şimdiye kadarki hukuksal pratiklerin konu ve amacına göre, tüm bunları gerçekten oldukları gibi bir bütün şeklinde ele alarak karar vermelidir²⁵.

Uygunluk ilkesi, geçmiş kararların tarihsel yorumunu yapmayı, hukuk tarihindeki yargısal gerekçelere ya da zincirleme romandaki bir önceki bölümün karakterlerine, öyküsüne ve gidişatına göre karar vermeyi gerektirir. Bütünlük ilkesi ise romanın bütünüyle tekrar okunmasını ve böylelikle tutarlı bir anlam öyküsü oluşturmayı, şimdiki hukuksal olaya uygun düşecek hukuksal öyküyü bir zincirin parçası olarak yazmayı ve nihayet ‘en iyi ışık’ altında verilen kararın haklılaştırılmasını sağlar. Herkül tek doğru cevaba, aslında, roman dışı (hukuk dışı) gibi görünen unsurların devreye girmesiyle ulaşır. Çünkü Dworkin, hukukun aynı zamanda sosyal bir pratik olduğunu da belirtir. Politik ahlâk, kişisel tutum ve görüşler, toplumsal konsensuslar, politik değer ve inançlar hukukun bir unsurudur ve onun kapsamındadır. “Herkül her davaya bir filozof mantığı (Kantçı bir mantık) ile yaklaşır ve olayları oluşturduğu genel kuramlar çerçevesinde (adeta her davada Medeni Kanununun 1. maddesine göre hukuk yaratıyormuş gibi) çözer. Hiçbir davaya yalnızca o olayda haklı görülen çözümler bulmaz, daima genel bir kuramın, aynı konudaki hukuk uygulaması tarihinin ve politik ahlâkın ideal kesişim noktasında bir hüküm verir”²⁶. Tek doğru yanıtın bulunma süreci ve gerçekleşme koşulları epistemolojik bir kesinliğe odaklanmak yerine böyle bir kesinliğin varsayılması gerektiğinin kaçınılmazlığını ortaya koyar. Her yargıç kendi yorumunu gerekçelendirmeli ve rasyonelize etmelidir. Dworkin’in yorumun rasyonel karakterine yaptığı bu vurgu, alelade bir politik hissiyatla değil, yorumu sınırlayan, yorumu disiplinize eden ve soyut bir şekilde yapılandırılan ahlâkî ve dogmatik standartlarla ilişkilidir. Bu standartlar anlamın anlaşılmasını değil daha ziyade felsefi bir hakikati ortaya koymaya çalışır²⁷.

²⁵ Dworkin, “Law as Interpretation”, s. 1216.

²⁶ Türkbağ, Ahmet Ulvi. (2010). *Kanıtlanamayanı Kanıtlamak: Ronald Dworkin’in Hukuk Kuramı*, İstanbul: Derin, s. 116.

²⁷ Warnke, Georgia. (1992). *Legal Interpretation and Constraint, Justice and Interpretation*, Cambridge: Polity Press, 1992, s. 86.

Derrida'ya geçmeden önce, Dworkin Herkül'ü ile Derrida'nın yapıbozumunu karşılaştırdığımızda özet olarak şunları söyleyebiliriz:

(1) Hukuk sadece yasalardan, normlardan değil aslında geleneksel anlamda hukuk dışı olarak kabul edilen diğer standartlardan da –ahlâkî ilkeler, toplumsal ve politik değerler, adalet ve hakkaniyet- oluşur. (2). Yargıçlar bu standartları karar gerekçelerinde tıpkı geçerli bir hukuk kuralı gibi kullanabilir. (3). Yargıç, somut uyuşmazlık açısından en doğru olanı bulmak ve uygulamak için kuralları ve standartları yorumlar. (4). Yorum, kurucu olmalı bir amaç ve değer içermelidir. (5). Yorumun amacı 'uygunluk' ve 'bütünlük' ilkesine göre karar vermektir. (6). Yargıç yorum yaparken aynı zamanda bir edebî metin, bir roman yazar. (7). Hukuk, metafizik olanla değil tarihsel ve kültürel olanla ilgilidir.

II. Jacques Derrida ve Yapıbozum

2.1. Derrida, Yapıbozum ve Çifte/İkili Yükümlülük/Buyruk

Derrida'nın felsefesi üzerine birbirinden farklı pek çok yorum vardır. Bu nedenle hangi Derrida okumasından hareket edildiği sorusunun yanıtlanması gerekir. Yapıbozum, Derrida'nın *Of Grammatology* (1974), *Speech and Phenomena* (1973) *Writing and Difference* (1978) kitaplarının İngilizceye çevrilmesinden sonra, Anglo-Amerikan akademik çevrelerde edebî ve felsefî metinleri okuma metodolojisi olarak gündeme gelmiştir. Bu süreçte Derrida, kimilerince nihilist olarak yorumlanmış ve yapıbozumun dil içinde sıkışıp kalmış göstergeler oyunundan ibaret olduğu, insanı politik ve etik bir tutum almaktan alıkoyduğu iddia edilmiştir. Oysa Derrida yapıbozum kavramını Heidegger'in 'destruktion' ve 'abbau' sözcüklerini çevirmek amacıyla kullandığını ve yapıbozumun "yıkmaktan çok, bir bütünlüğün nasıl yapılandığını anlamak ve bunun için onu yeniden yapılandırmak gerektiği(yle)"²⁸ ilgili olduğunu belirtmiştir. Yapıbozum hareketinin itici gücü, kültürün, kurumların ve hukuksal sistemin verili belirlenimlerini sürekli olarak eleştirmektir. Fakat bu eleştiri yıkmak için değil, yalnızca askıya almak ya da ertelemek için yapılır²⁹. Amerikan akademi çevrelerinde analitik bir yöntem gibi algılanan yapıbozum, 'kavram'ları, 'norm'ları, 'değer'leri, 'öz'leri ve 'hakikat'in kendisini dahi

²⁸ Derrida, Jacques. (1999). Japon Bir Dosta Mektup, çev. Medar Atıcı-Mehveş Omay, *Toplumbilim*, Sayı: 10, s. 188.

²⁹ Derrida, Jacques. (1997). The Villanova Roundtable, A Conversation with Jacques Derrida. *Deconstruction in a Nutshell*, ed. John D. Caputo, New York: Fordham University Press, s. 18.

parantez içine alarak sorunsallaştırmaktır. Bu sorunsallaştırma, bir soru işareti bombardımanını eleştirel bir uyanıklık içinde tüm iddia, tez ve konumlara yönelir³⁰.

Derrida, yapıbozumu eleştirel uyanıklığını, Karl Marx ve Emmanuel Levinas okumalarıyla pekiştirmiştir. Derrida'nın, 'bağışlama', 'adalet', 'konukseverlik', 'sorumluluk', 'yeni enternasyonal', 'gelecek demokrasi' gibi kavramları ele alış şekli yapıbozumu yüzünü politik ve etik bir yöne çevirmiştir. Derrida, özellikle Levinas okumasından sonra, yapıbozumsal okuma pratiğini, 'ötekine' karşı sonsuz bir sorumluluk ilişkisine dayanan etik bir taleple bütünleştirmiştir³¹. Bundan böyle yapıbozum, tetikte olmanın yanısıra politik ve ahlâkî bir tür konum almaya ya da farkındalığa işaret etmektedir. Yapıbozumu sorunsallaştırdığı şeye, politik ve etik bir tutumla yaklaşması Derrida'nın ilk dönem yapıbozum algısıyla tutarlılık göstermektedir. Spivak'ın işaret ettiği gibi Derrida'nın yapıbozuma tâbi tutulamayan 'adalet' düşüncesi, 'imkânsızın deneyimi', 'bağışlama' ve 'ötekine karşı sorumluluk' gibi 'yeni' kavramlarının kökleri 1968'e, Derrida'nın *différance* düşüncesine kadar geri götürülebilir³². Okuyucuya genel bir bilgi vermek açısından yapıbozum, Derrida'nın ilk ve son dönem yazılarının bütünlüğü göz önüne alınarak, politik ve etik bir kaygıyla kavramsal hiyerarşilerin ve bunların dayandığı kurumsal tüm yapıların 'öteki'ne yönelik örtük şiddetine³³ karşı sürekli bir tetikte olma hali olarak tanımlanabilir.

Yapıbozum, tetikte olduğu yapının ya da özün bazı unsurlarını kullanmaktan ya da onları kendince eğip bükerek içselleştirmekten kaçınmaz: "Derrida'nın düşüncesini karakterize eden tetikte olma (...) talebine yapısallığın ve özelliğın kaçınılmaz farkındalığı eşlik eder.

³⁰ Gasché, Radolphe. (2006). *Views and Interviews: On Deconstruction in America, USA*: The Davies Group, s. 9.

³¹ Critchley, Simon. (2005). Derrida/America: The Present State of America's Europe Philosophy, *Cardozo Law Review*, Vol. 27, No. 553, s. 6.

³² Spivak, Gayatri C. (1996). İşe Koyulmak: Ulusalötesi Kültürel Çalışmalar, *Eleştirel Bakış*, ed. Peter Osbourne, Ankara: Dost, s. 211.

³³ Hukuksal dil ve şiddet arasındaki ilişkinin yasanın yorumlanmasında ortaya çıkışı için (bkz. Cover. (2010). Robert, Şiddet ve Söz, çev. Ferit Burak Aydar, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Hazırlayan ve Sunan: Aykut Çelebi, İstanbul: Metis, s. 175-213). Tanrı isminin 'öteki' üzerinde yarattığı şiddet için (bkz. Derrida, Jacques. (2008). *İsim Hariç*, çev. Didem Eryar, İstanbul: Kabalcı). Dilin uyguladığı şiddete, Levinas'ın 'öteki' etiğinin dahi mahkûm olduğuna ilişkin (bkz. Derrida, Jacques. (2006). Şiddet ve Metafizik, çev. Zeynep Direk, *Cogito*, Sayı: 47-48, s. 142-143).

Dolayısıyla bu tür bir uyanıklık, sahip olduğu sınırların farkındalığını da içerir³⁴. Bu nedenle Derrida, Batı logosentrizmine/metafiziğine karşı yönelttiği yapıbozum ediminin sorunsallaştırdığı metafizik dilden tamamıyla sıyrılmayacağını belirtir. Yapıbozum “bundan ötürü ne bir olumlama ne de bir yadsımadır”³⁵.

Her yapıbozum tetikte olduğu şeyin -metnin, doksanın, kurumun, yasanın, söylemin- sınırlarında oyun oynar. Derrida'nın sınırlarda oyun oynamasının nedeni, yapıbozumu, Batı külliyatında ‘öteki’ne yer açma edimi olarak görmesidir³⁶. Derrida açısından ‘öteki’ne yer açma, dilin ‘öteki’sini bulma ya da ‘başka bir dil’ arama şeklinde yapılır; yapıbozum, Batı metafiziğinin dilinden kurtulmaya girişmelidir. Fakat bu, metafizik dilden tamamen kurtulma girişimi değildir. Çünkü Derrida'nın ifade ettiği gibi metafizik dilden kurtulmak kendi tarihimizi unutmamızı gerektirir ki, bu imkânsızdır. Ayrıca metafizik dilden tamamen kurtulma girişimi bizi o dilin anlam aydınlığından mahrum edecektir³⁷. Bundan ötürü, Derrida açısından başka bir dil arama yapıbozum pratiğine çifte/ikili yükümlülük/buyruk dayatır³⁸. Çifte yükümlülük, yapıbozumun, tetikte olduğu şeyin dilini kullanması, onun anlam aydınlığından faydalanması, öte yandan da o dili dışa açmasıdır. Yapıbozumun ikili buyruğu “iç içe geçmiş bir karışma ya da dublaj olarak adlandırılabilir. Birinci yükümlülük metafiziğin kapalı alanı

³⁴ Gasché, (2006), s. 14.

³⁵ Jameson, Fredric. (2008). Marx's Purloined Letter, *Ghostly Demarcations*, ed. Michael Sprinker, Verso, s. 33.

³⁶ Derrida'nın son dönem eserleri ‘adalet’, ‘kimlik’ ve ‘politika’ açısından mevcut kurumsal, yapısal ve felsefi şemaları yapıbozuma uğratarak ‘öteki’ni bu şemalarda konumlandırma arzusunu taşır. Derrida'nın, modern hukuk söyleminde ‘öteki’ne yer açma edimi olarak yapıbozumu adaletle eşleştirmesi konusunda (bkz. Derrida, “Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli”). Avrupa kültürel kimliğinde ‘öteki’nin yeri için (bkz. Derrida, 2003). Politik alanda ‘öteki’nin bir dost olarak gösterilmesi için (bkz. Derrida, Jacques. (2005). *The Politics of Friendship*, Verso).

³⁷ Derrida, Jacques. (2009). Force and Signification, translated: Alan Bass, *Writing and Difference*, London: Routledge, s. 33.

³⁸ Yapıbozumun çifte yükümlülüğü, bir yönüyle, Heidegger’in *Varlık ve Zaman* kitabında ‘destrüksiyon’ kavramını kullandığı bağlamla ilişkilidir. Zira Heidegger’e göre ‘destrüksiyon’ felsefi mirası dinlemenin ve onu yeniden kazanmanın bir yolu olup, pozitif bir amacın gerçekleştirilmesine hizmet etmektedir. (Moran, Dermot. (2000). *Introduction to Phenomenology*, London: Routledge, s. 451’den aktaran: Küçükalp, Kasım. (2008). *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*, Bursa: Sentez, s. 244). Fakat Derrida'nın dekonstrüksiyonu (yapıbozum) Heidegger’in düşüncesine olan bu borca rağmen, onun düşüncelerini mevcudiyet metafiziği külliyatına yerleştirmiştir. Bir anlamda Derrida, Heidegger’in mirasından yararlanmış, ona olan borcunu ödemiş, fakat aynı zamanda onun onto-teolojisini yapıbozumsal bir okumaya tâbi tutarak eleştirmiştir.

içinde gerçekleştirilir, ikincisi ise o alanı dışarıyla ilişkiye sokar³⁹. Yapıbozum bir strateji olarak verili yapı ve sistemlerin kendi içlerine kapanışına bir son vermek için, onların kurallarını ya da göstergelerini kullanarak dışa açılmalarını sağlar. Dışa açılmak, kültürün, kurumların ve hukuksal dilin özdeş kılma mantığında ‘öteki’ne yer açmaktır. ‘Öteki’yi farklılığıyla birlikte konumlandırmaya yönelik yapıbozum faaliyeti, tetikte olduğu şeyi bir yandan yinelemesini öte yandan da yeniden icat etmesini zorunlu kılar⁴⁰. Üçüncü halin olanaklı olduğu bir dil yaratmak arzusunda olan Derrida, Batı metafizik düşünce mirasını devralmanın yükünü, geleneğin kurallarına saygı duymanın gerekliliğini ve Batı metafizik dilinin marjlarında yapıbozumu deneyimlemenin kaçınılmaz olduğunu bilir. Dolayısıyla yapıbozum, daima çifte bir buyrukla deneyimlenir. Yapıbozuma içkin olan bu çifte yükümlülük tam da Derrida’nın Herkül’le olan ilişkisini açığa çıkarır.

Makalenin bu ve bundan sonraki bölümlerinde, yapıbozum, Derrida’nın ‘adalet’, ‘sorumluluk’ gibi ‘yeni’ kavramları bağlamında değil, ilk dönem eserlerinde şekillenen felsefi ve edebî metinleri okuma stratejisi üzerinden ele alınacaktır. Derrida’nın, Batı felsefesinin ‘dil’, ‘merkez’, ‘yapı’ düşüncesi ve edebiyat metinlerini yapıbozuma tâbi tutma stratejisi açıklandıktan sonra Herkül ve yapıbozum ilişkisi çifte yükümlülük bağlamında değerlendirilecektir.

2.2. Yapıbozum Différance’dır! Différance bir Stratejidir! Öyleyse Yapıbozumsal Strateji⁴¹ Nedir?

Yapıbozum bir metin okuma stratejisi olarak üç unsuru içerir: (1). Dil, anlam istikrarsızlığı ve belirlenimsizliğinin silinmez izlerini taşır. (2). Böylesi bir istikrarsızlık ve belirlenimsizlik karşısında, hiçbir analiz yöntemi, metnin yorumu açısından herhangi bir otorite iddiasında bulunamaz. (3). Bu nedenle (yapıbozumsal) yorum, alışıldık anlamıyla

³⁹ Akay, Ali, “Yapıbozma ve Plastik Sanatlar”, Toplumbilim, Sayı: 10, 1999, s. 24.

⁴⁰ Derrida, ‘öteki’ne yer açma edimi olarak icat etmenin ve dolayısıyla yapıbozumun ‘aynı’nın iktisadından geçerek, hatta ona öykünerek veya onu *ile* sözcüğü ile yineleyerek mümkün olduğunu söyler; icadın ya da ‘öteki’nin gelişi kendini (Batı logosentrizmini/metafizliğini) yinelemeye ve de onun belleğine yabancı kılamaz. Derrida, “PSYCHE Ötekinin İcadı”, s. 125-126. İcat ve Herkül ilişkisi için (bkz. bu makale, dn. 92 civarı).

⁴¹ Strateji, yapıbozumun ikili/çifte yükümlülükle/buyrukla iş görmesi anlamına gelir; “mirasın kendisini yapıbozuma uğratmak için gerekli kaynakları yine mirastan ödünç almak”. (Bkz. Spivak, Gayatri Chakravorty. (1997). Translator’s Preface, Derrida, Jacques, *Of Grammatology*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1997, s. 18).

'analiz'e benzemeyip, bir tür oyunu andıran, serbest bir alandır⁴². Buradan yola çıkarak yapıbozumsal strateji, Derrida'nın; Saussure'un yapısalcı dilbilimine, Levi Strauss'un yapısalcı antropolojisine ve Amerikan Bağımsızlık Bildirisine yönelik okumaları üzerinden ele alınabilir.

a. *Gösteren (signifier)-Gösterilen (signified) İlişkisi*: Derrida, Saussurecü yaklaşımın dili bir göstergeler sistemi olarak ele aldığını ve her gösterenin ancak bir göstergeler sistemi içine dâhil olmak koşuluyla bir anlam ifade ettiğini belirtir. Oysa Derrida'ya göre dil, gösteren ile gösterilen arasındaki doğrudan bir ilişki değildir. Saussurecü düşüncede bir gösterge (söz), birliğin (dil) bir parçası, bir birlik olarak görülürken; Derrida'da bir gösterge, farklılık yapısı olarak, yarısı daima 'burada olmayan' ve öteki yarısında daima 'bu olmayan'dır. Saussure'un iddia ettiğinin aksine gösterilen ve gösterenler sürekli birbirinden kopar ve yeni bağlam ve içerikte tekrar birleşirler. Gösterilen ve gösteren arasındaki bu eşitsiz mesafe anlama da aynı şekilde yansır. "İster bir anlamın ister bir gösterilenin şeffaf betimi olsun, hiçbir sözcük mutlak olarak tek anlamlı, şeffaf değildir"⁴³. Bir göstergeyi okuduğumuzda, anlam, şimdi ve şuanda açık ve belirgin değildir. Her sözcük kendisinden önce gelen sözcüğün izini taşıdığı gibi, bir sonraki göstergeye de işaret eder. Dolayısıyla anlam, bir sonraki göstergeye bağlı olarak biçimlenir. Anlam zincirindeki her gösterge, cümledeki her kelime, tüketilemeyecek bir izleği içerir. Bunun sonucu olarak aynı gösterge, farklı bağlamlarda görülse de hiçbir zaman aynı anlamı sunmaz. Anlam, bağlamdan bağlama asla aynı sessizlikte kalmaz ve gösterilen, dolaşan çeşitli gösteren zincirlerince değişir⁴⁴.

Hem konuşmada hem yazıda bir gösterge diğer bir göstergeye atıf yaptığı için anlam sürekli ertelenir. Zira her gösterge bir 'şey'in yerine geçer ve o şeyin şimdide, burada yokluğunda o şeyi işaretler, gösterir. Dolayısıyla sözlü ya da yazılı göstergelerin dolaşımı, işaret ettiği şeyin kendisiyle karşılaşma, onu elde etme, tüketebilme, harcayabilme ve burada, şimdide görebilme anımızı erteler⁴⁵. Her gösterge, temsil ettiği gerçekliği ya da

⁴² Sim, Stuart. (2000). *Derrida ve Tarihin Sonu*, çev. Kaan H.Ökten, İstanbul: Everest, s. 30.

⁴³ Derrida, Jacques. (2000). *Fransız Düşünürleriyle Söyleşiler*, Raoul Mortley, çev. Baki Güçlü, Ankara: İmge, s. 152.

⁴⁴ Sarup, Madan. (1993). *Post-Structuralism and Postmodernism*. New York: Harvester Wheatsheaf, s. 32-34.

⁴⁵ Derrida, Jacques. (1982). *Différance*, translated: Alan Bass, *Margins of Philosophy*, The University of Chicago Press, s. 9.

varlığı burada, şimdide erteleyerek ikincil ve geçici kılar. Tıpkı göstergeler gibi her metin, diğerinin izlerini takip ederek yer ve zamana ilişkin gerçekliğini erişilmez yapar⁴⁶. Derrida'ya göre mevcudiyet metafiziğinin dayandığı gösterilen ve gösteren arasındaki farklılık, mutlak ve indirgenemez olan aşkın bir gösterilene de atıf yapmak zorundadır⁴⁷; gösterge bundan böyle bir gösterge değildir, kendi doğallığı içinde temsil edilemez olanın bir temsili olacaktır. Bu tür bir gösterge, yalnızca tüm göstergelerin, tüm temsillerin ve yazının dışında varolabilen aşkın bir gösterilen⁴⁸ olacaktır.

Derrida'nın çabası, gösterilen ve gösteren arasında bir ayrıştırmanın ya da farklılığın değil, birinin ötekine yayıldığı bir oyunun zincirleme bir roman gibi devam ettiğini, aralarındaki katışksızlığın gerektiğinde ilavelerle temsil edildiğini göstermektir. Bu zincirleme roman yazımında, okuyucunun metnin anlamı üzerinde yadsınamaz bir etkisi vardır. Okuyucu yazara ilave olur, onun yerine geçer⁴⁹. Zira yazma ve okuma arasında Derrida'nın dediği gibi zamansal bir boşluk vardır ve bu zaman aralığında her okuma, metin üzerinde okuyucunun imtiyazlı bir mevcudiyetine (privilege of presence) izin verir. Sonuç olarak her gösterge, her yeni okuyucuyla yeni bir anlam kazanır, yeniden yazılır. Yazının son sözü her zaman ertelenmiş olur.

b. Mevcudiyet Metafiziği: Derrida, Batı felsefesinde Platon'dan Heidegger'e egemen olan sözmerkezciliği-logosentrizmi (phonecentrism/logocentrism) 'mevcudiyet metafiziği' ile tanımlar. Mevcudiyet metafiziği konuşmanın lehine yazının ikincilleştirilmesini, anlamın insan sesinin hareketliliği ve dolaylılığı nedeniyle şimdide, burada, huzurda yer edinmesinin olanaklılığını ifade eder⁵⁰. Derrida'ya göre,

⁴⁶ Örneğin kitap sözcüğü, dilsel bir gösterge olarak söylendiği ya da yazıldığı anda elle tutulur, gözle görülür gerçekliğini ya da kendi somut varlığını şimdiki anda ikincilleştirir. Bir bakıma her gösterge, temsil ettiği gerçekliği ya da varlığı konuşma ve yazma anı içinde erteler. Aynı şekilde bir metin, diğer metinlerle olan ilişkisi nedeniyle anlamını sürekli erteler.

⁴⁷ Derrida, Jacques. (1997). *Of Grammatology*. Baltimore: John Hopkins University Press, s. 20.

⁴⁸ Lucy, Niall. (2004). *A Derrida Dictionary*. Blackwell Publishing, s. 132.

⁴⁹ Okuyucu yazarın bir ekidir, fakat bu daima tersi durumu yani yazarın okuyucuya ilave olma durumunu önvarsayar.

⁵⁰ Mevcudiyet metafiziği, aşkın gösterge ve yapıbozum ilişkisini şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: Bir tebeşirin anlamını dünyanın geri kalanı varolmasa da bilebilir, işlevi ve yapısının ne olduğunu söyleyebiliriz. Anlamın, bunun gibi mutlak kendi kendine müstakil

Batı'nın, Aristoteles'in mantık yasaları ile (özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü halin olanaksızlığı) Hegel'in diyalektik senteze ulaşma çabasına dayanan logosentrik düşünce sistemi aynı zamanda 'Tanrı', 'hakikat', 'töz', 'kendinde öz' gibi aşkın gösterilenlerle yani metafizik bir algıyla doğrudan bir ilişki içindedir.

Derrida aşkın bir 'temel'e, 'öz'e ya da 'ilk ilke'ye dayanan her düşünce sistemini metafizik olarak addeder. Bu tür sistemler çoğunlukla dışladıkları kavramlarla karşılıklı zıtlıklar kurarak tanımlanırlar. Tüm kavramsal metafizik hiyerarşiler ya da karşıtlıklar şimdinin mevcudiyetine, şimdide anlamın yakalanabilirliğine ilişkin nihaî bir referansa sahiptirler. Buna göre Derrida *différance* kavramının ikili anlamından yola çıkarak -ayırım ve erteleme- Batı felsefesine hâkim olan ikili kavramsallaştırmaları ve anlamın karşıt kavramlar üzerinden metafizik bir yapıyla inşa edilmesini sorgular. Gösterilen-gösteren, konuşma-yazma, Doğu-Batı, kötü-iyi, erkek-kadın, dost-düşman gibi kavramsal ikilikler, Derrida'ya göre, Batının sözmerkezci yaklaşımının bir neticesi olarak kesinliğe duyulan ihtiyacı deyimler ve yapıbozuma uğratılabilir. Yapıbozum bu kavramsal hiyerarşileri ters yüz eder, metnin tutarsızlıklarını ve alt katmanlarında gizlenen üçüncü bir kavramı içerden dışa yönelen bir müdahale ile açığa çıkararak anlamın mevcut yapı ile olan karmaşık ilişkisini sorgular.

c. *Différance*: Yapıbozum ikili kavram çiftleri üzerinden inşa edilen metafizik karşıtlıkları aşan bir *différance*'dir. Différ(e)nce 'burada olan'ı

oluşu daha yüksek bir otorite, bir Logos ya da dünyada her şeyin özel ve tasarlanmış bir anlamının olduğunu garantileyen aşkın bir gösterence tasdik edilmelidir. Buna rağmen, bu tür bir metafizik mevcudiyeti yapıbozuma uğratmış olsaydık, tebeşirin anlamının aslında onun şimdiki varlığıyla tutarsız olduğunu ve kendisiyle sınırlanabilir olmadığını tartışabilirdik. Gerçekte, tebeşirin anlam ve amacı onun şimdiki varoluşunun çok ötesine genişleyen ilişkilerde ortaya çıkar; örneğin onun anlamı yazma için tasarlanmış bir tahta kavramına bağlıdır; aynı şekilde tebeşir ve tahta anlamını gittikçe artan bağlamlardan (sınıf, eğitim kurumu) alır. Bu nedenledir ki tebeşirin anlamı, kendi somut yalıtılmış varlığının çok ötesinde bulunan büyük bir ilişkiler ağıyla genişler. Dahası tebeşirin anlamı, bir Logos mevcudiyetince teyit edilmekten ziyade verili bir toplumsal ve kültürel yapı ile ilgili görülecektir. Bir bakıma tebeşir, özdeşliği diğer nesne ve kavramlarla sayısız ilişkiler aracılığıyla dağıldığı için kendine özdeş değildir. Tebeşir, kendinden öz (self subsistent), kendine kapalı bir varlığın ismi değil, bir takım kompleks ilişkilerin eğreti odak noktasının ismidir. Dolayısıyla 'mevcudiyet' metafiziğinin, kendinden mevcudiyete, şimdide mevcudiyete işaret ettiği, 'anlam' metafiziğinin de bir Logos mevcudiyetince korunan ve teyit edilen tam bir kendine özdeşliğe dayandığı görülebilir. Habib, M.A.R. (2005). *Modern Literary Criticism and Theory a History*, Blackwell Publishing, s. 654.

deyimlerken, bir harfin değişmesiyle oluşan différ(a)nçe “hiçbir biçimde şimdide, burada olmayandır, ne varlığı ne özü” ne uzamsal ne zamansal anlamda mevcuttur. Geçişken, dolaylı, aynı anda hem ayıran hem erteleyen bir ‘mutlak başkalık’tır⁵¹. Derrida *différance*’ı Batı metafizik metinleriyle ilişkiye sokar ve *différance*’ın Saussure, Nietzsche, Freud, Levinas ve Heidegger’in metinlerinde izini sürer. Bu iz sürme sürecinde *Différance* kavramı ‘arkhe-yazı’, ‘kızlık zarı’, ‘ek’, ‘öteki’, ‘kenar’ ve ‘pharmakon’ ile eş anlamlı olur. *Différance*’ın Batı metafiziğini temsil eden metinlere uygulanması Derrida’nın bir stratejisidir. Bu sayede Derrida, ‘burada-olan’ olmayan olarak *différance*’ın ‘burada’, ‘şimdide’ olmadığını, varlığı ve özü olmadığını kanıtlamaya çalışır. *Différance*, bir harfin yer değiştirmesiyle dahi metafizik dil içinde var olmadan, ayrımları ortaya koyar ve bunu yaparken de gerçek varlığını, uzamsallığını ve zamansallığını erteler.

d. Merkez Yokluğu ve Yapı: Derrida’nın Saussure’un yapısalci dilbilimine yönelttiği yapıbozum stratejisini, Levi Strauss’un yapısalci antropolojisini değerlendirmesinde de takip edebiliriz. Herhangi bir yapı/sistem tanımlaması bir merkez varsayımına dayanır. Oysa Derrida’ya göre merkez aslında merkezde değildir; merkez sadece yapının kökenini belirlemek, mevcudiyetini sağlamlaştırmak, kesinliğini güvencelemek üzere geliştirilmiş bir varsayımdır. Tıpkı Batı metafiziğinin tarihi gibi, tüm yapılar da zorunlu olarak böyle bir merkezi, kökeni, telosu göstergelerle yeniden üretmek ve adlandırmak durumundadırlar. Merkeze ya da öze ilişkin her adlandırma, aynı anda bir aşkın göstergeyle işbirliği yapar ve böylelikle yapının kökenine, merkezine, özüne ilişkin oyun bir dizi kuralla sabitlenir⁵². Yapının merkez varsayımını sürekli aşkın bir gösterge üzerinden kurması ve sürdürmesi, yapının, varlığını rasyonalize etmesini sağlayacak bir göndergeye sığınmasını da gerektirir. Böylelikle her sistem ya da yapı düşüncesi “namevcut kökenin kayıp ya da imkânsız mevcudiyetine”, “kökenine yönelik bir nostalji etiği”, “bir tür mevcudiyet etiği”⁵³ yaratır.

⁵¹ Derrida, “Différance”, s. 6.

⁵² Conklin, William E. (1996). The Trace of Legal Idealism in Derrida’s Grammatology, *Philosophy&Social Criticism*, Vol. 22, No. 5, s. 25-27.

⁵³ Derrida, Jacques. (2009). Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Science. translated: Alan Bass, *Writing and Difference*, London: Routledge, s. 369.

e. *Kurucu Edim, İmza ve İcat*: Varsayılan merkez ya da köken düşüncesini takip edebileceğimiz alanlardan biri de hukuksal sistemdir. Hukuk sistemi köken ya da merkez olarak Tanrı'yı referans gösterir ve böylelikle, bir yandan aşkın gösterge üzerinden hukuksal yapının meşruiyetini kurar ve sürdürürken, diğer yandan da sistemi rasyonalize eder. Hukuksal yapının kökeninin Tanrı'ya göndergede bulunması aynı zamanda hukukun tarihselliğini ve zamansallığını da örtetek ona evrensel bir genelgeçerlik sağlar. Derrida, Amerikan hukuk sisteminin 'merkez'i olarak kabul edilen Amerikan Bağımsızlık Bildirisinin meşruiyeti sorununu ve hukukun kökenine Tanrı göstergesinin yerleştirilmesini imza ve temsil arasındaki bulanıklıkta gösterir:

“Dolayısıyla Birleşik Amerika Devletlerinin temsilcileri olan bizler, umumî kongre halinde toplanmış olarak ve kâinatın *yüce yargıcını* amacımızın doğruluğuna tanık göstererek, bu sömürgelerin *iyi halkı* adına ve ondan aldığımız yetkiye dayanarak, bu birleşmiş sömürgelerin hür ve bağımsız olduklarına (...)”⁵⁴

Amerikan Bağımsızlık Bildirisini kaleme alan Thomas Jefferson ve diğer temsilciler, ancak imza olayından sonra özgür ve bağımsız bir halkın varlığını ortaya çıkarır. İmza ediminden önce ortada kendilerine böyle bir yetki vermiş halk olmadığı için Bildirinin altına imza atanlar, eş zamanlı olarak hem kendilerini temsilcilerin temsilcisi kılmış hem böyle bir halkın, Amerikan halkının, varlığını açığa çıkarmışlardır. Bir bakıma, kendilerini Amerika'nın 'iyi halkı' adına yetkilendirerek bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir. Hemen ardından kendileri için bir imza kimliği icat etmiş, bunu Tanrı ve doğa yasaları adına imzalamışlardır. “Kurumsal yasalarını, doğal yasalar temelinde ve doğanın yaratıcısı, Tanrı adına (yorumlayıcı güç hareketiyle), aynı hareketle ortaya çıkarmış ya da varsaymışlardır. Dolayısıyla Tanrı, insanların iyiliğinin ve birliğinin, halkın niyetinin doğruluğunun bir garantisi olarak bildiride yerini al(mış)tır”⁵⁵. İmza ve temsil arasındaki gerilim Tanrının şahitliğinde ve Amerikan halkının 'iyiliği'

⁵⁴ “We, therefore, the Representatives of united States of America, in General Congress, Assembled, appealing to the *Supreme Judge* of the world for the rectitude of our intentions, do, in the Name, and by Authority of the *good People* of these Colonies, solemnly publish and declare (...)”. (İtalikler bana aittir). Bağımsızlık Bildirisinin tam metni için (bkz. <http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration.html>, 26.12.2010).

⁵⁵Derrida, Jacques. (1986). *Declarations of Independence*, New Political Science, s. 11.

vurgulanarak sunulmuştur. Amerikan halkını bir anlamda yaratan bu kurucu edim, “sonucun nedeni, sonranın önceyi doğurduğu paradoksal zamansallıktır. Halk, temsilcileri yoluyla kendisinden farklılaşır ve kendisini erteler (çünkü halkın temsilcilerinin temsilcileri de ancak imzadan sonra meşru hale gelir). Temsilciler zincirine ait olan bu farklılaşma ve erteleme *différance* yapısının işaretidir”⁵⁶.

Yasanın kökeninde artık bir Tanrı vardır ve bu Tanrı, Amerikan Anayasasının tarihselliğini ve uzamsallığını örtbas eder. Evrenin yaratıcısı ve yargıcı olan Tanrı, amaçların ve bu amaçlar için yerine getirilen edimin doğruluğuna şahitlik eder, referans olur ve politik-yasal her türlü gönderimin bağlamını belirler. İmza, yeni devleti kurarken, icat ederken, Tanrı adıyla edimin ve niyetin yerini de sabitler. Böylece sahnenin arkasında oyunun tüm kuralları göstergelerin, işaretlerin kesinliğine dayandırılır (yasa/imza/olay/kurucu edim) ve mevcudiyet metafiziğiyle de (Tanrı aracılığıyla) sağlama alınır. Kuruluş aşamasındaki imza-temsil eden-edilen, yasa-olay karşıtlıkları birbirinin içine geçen, birbirine bulaşan, biri ötekinin izini taşıyan bir dizgeden oluşur.

2.3. Yapıbozum Edebiyattır! Edebiyat Hukuktur! Öyleyse Yapıbozumsal Edebiyat Nedir?

Her yazı bir sözle, her Logos bir mitosla, her dil bir Tanrısal sesle bezenmiştir ve bunlar birbirine dolayimli, geçişkendir. Aynı geçişkenlik edebiyat ve hukuk disiplinleri için de söz konusudur. Derrida, türleri birbirinden ayırıştırma ve bölme anlayışına dayanan Batı metafiziğini/logosentrizmini yapıbozuma uğratar. Derrida’ya göre Batı metafiziği/logosentrizmi, hukuk disiplinini sahip olduğu otorite nedeniyle (Tanrı) kutsal kabul ederken, edebiyat türüne özgü metinleri bu kutsallığın dışında değerlendirir. Yine edebiyat metinleri ya da edebî veriler bilimsel bir ‘yasa’ olarak değil, bir ‘kurgu’ olarak görülür. Derrida’nın amacı, Kafka’nın *Yasanın Önünde* hikâyesini yapıbozumsal bir okuma stratejisine tâbi tutarak, edebiyatın da hukuk türüne ait metinler gibi kutsallaşabileceğini ve hukukun da edebî yapıtlar gibi kurmaca olabileceğini göstermektir. Böylelikle, ‘yasa’ ve ‘kurgu’ arasındaki bulaşmayı, birbirine sirayet eden anlamı gözler önüne serer. Derrida’nın disiplinler ya da türler arasında gördüğü geçişkenlik,

⁵⁶ Direk, Zeynep. (2005). Yasanın Kaynağı Üstüne. *Başkalık Deneyimi, Kıta Avrupası Felsefesi Üzerine Denemeler*, İstanbul: Yapı Kredi, s. 131.

Dworkin'in hukuksal karar verme sürecini bir roman yazmaya benzetmesi nedeniyle önemlidir. Felsefenin alanı edebiyatla, edebiyatın sınırı hukukla kesişir ve bu nokta Dworkin ve Derrida'nın asgari buluşma alanıdır.

Derrida, Kafka'nın *Yasanın Önünde* hikâyesi⁵⁷ üzerinden Batı logosentrizminin dayandığı edebî metin ile hukuk metni arasındaki sarsılmaz ayrıştırma zeminini yapıbozuma uğratmaya girişir. Derrida'ya göre, Kafka'nın hikâyesini okumaya ilişkin dört adet aksiyomatik inanç vardır ki bunlar, bu okumanın konsensus koşullarıdır: (1). Metnin kendi kimliğine, tekilliğine ve birliğine sahip olduğuna dair kabulümüz. (2). Metnin, hikâyedeki karakterlerin aksine, imzasının varlığı kurgusal olmayan bir yazarı bulunduğuna ilişkin inancımız. (3). Olay örgüsünün anlatı ile ilişkili olması ve bunun da edebiyat olarak adlandırılan şeye ait kabul edilmesine dair önvarsayım ya da inancımız. (4). Başlığı bildiğimizi düşünmemiz⁵⁸. Derrida, yasa ve edebiyat adlandırmalarını, kesişen noktalar, kimin bir metnin hangi türe ait olduğuna karar verdiği ve bir hikâyenin edebiyat türüne ait olup olmadığı üzerinden problematize eder.

a. Edebiyatın Kutsallığı: Bir eserin hangi türe ait olduğu sorunu, onun hem kendi türünü belirleyen 'yasa'yla hem kendi özgünlüğünü koruyan

⁵⁷ Kafka'nın *Yasanın Önünde* hikâyesi ayrıca *Dava* adlı kitabının son bölümünde de yer alır. Hikâye şudur: "Yasa önünde nöbet tutan bir bekçi vardır. Taşralı bir adam bir gün ona gelip yasaya girme izni ister. 'Belki' der bekçi 'ama şimdi olmaz'. Bekçi, her zamanki gibi açık duran kapının önünden çekilir ve adam içeri bakmak için eğilir. Bunu gören bekçi güler ve şöyle der: 'mademki girmeyi bu kadar çok istiyorsun, beni aşarak içeri girmeyi dene bakalım. Ama bil ki ben güçlüyüm. Üstelik bekçilerin en küçüğüyüm. Her bir salonun girişinde gitgide daha güçlü bekçilere rastlayacaksın'. (...) Taşralı adam bunca zorluk çıkacağını beklememiştir. Yasanın herkese her zaman açık olduğunu sanmıştır. (...) Adam günlerce, yıllarca oturur. Girme izni koparabilmek için girişimlerini sürdürür ve yalvarışlarıyla bekçiyi yorar. İlk yıllarda, talihin zalimliğine yüksek sesle lânetler okur. Sonraları yaşlandıkça homurdanmakla yetinir. (...) Artık ölüme yaklaşmıştır. Ölmeden önce, beyninde toplanan tüm anıları, bekçiye henüz sormadığı bir soruya dönüşür. Kaskatı kesilen bedenini doğrultmadığı için de bekçiye yanına gelmesi için bir işaret yapar (...) ve 'herkes yasayı öğrenmek istediği halde, nasıl oluyor da uzun süredir benden başka hiç kimse içeri girmek istemedi?' (diye sorar). Bekçi adamın hayata veda etmek üzere olduğunu görür ve kaybolan işitme duyusuna ulaşabilmek için kulağına gürler: 'Bu kapıdan girme hakkı yalnız sana tanınmıştı, bu giriş sırf senin için yapılmıştı. Ben artık gidiyorum, kapıyı da kapatıyorum'". Kafka, Franz. (2004). *Dava*, çev. Funda Reşit, İstanbul: Varlık, s. 191-192; Kafka, Franz. (2007). *Yasanın Önünde, Ceza Kolonisinde*, çev. Tevfik Turan, İstanbul: Can.

⁵⁸ Derrida, Jacques. (2010). *Yasanın Önünde, Edebiyat Edimleri*, çev. Mukadder Erkan-Ali Utku, İstanbul: Otonom, s. 239 vd.; Royle, Nicholas. (2003). *Before The Law, Jacques Derrida Routledge Critical Thinkers*, London: Routledge, s. 94.

dışsal yasa⁵⁹ ile kurduğu enigmatik ilişkide açığa çıkar. Derrida, bir söyleşisinde, dışsal yasanın edebî bir metni yasal metinler, hatta Tanrısal metinler gibi kutsallaştırdığından bahseder: “Kural olarak hiçbir yazınsal metne, yayımlandıktan, yasalastıktan ve çoğaltılma hakkı verildikten sonra kimsenin dokunma hakkı yoktur; artık bu yazınsal eser kutsal bir mirastır (...) bir şiire ya da yasal bir metne dokunamazsınız ve yasa tıpkı Rousseau’nun toplum sözleşmesi gibi kutsaldır”⁶⁰. Edebî bir metin yayımlandıktan sonra pozitif yasanın güvencesi altına girer ve özgünlüğü kayıt altına alınır. Bu yolla her edebî metin kendi dışındaki pozitif yasa ile kutsallaşır. Zira dışsal yasanın kökeninde bulunan Tanrı, yasanın kendisini dokunulmaz kılar. Pozitif yasanın kutsallığı, edebiyat türüne ait bir metnin tekilliğini koruma altına aldığı anda, o edebî metin de dokunulmazlık zırhına büründürülmüş, diğer bir deyişle kutsallaştırılmıştır. Böylelikle pozitif yasanın kutsallığı edebiyat metnine de sirayet eder. Yasanın dayandığı Logos, Tanrı ile kutsallaştırılırken edebî metin de bu kutsallaştırılan yasanın kendisini güvence altına almasıyla kutsal bir mirasa dönüşür.

b. Edebiyat Metninin Otoritesi ve Hukukun Kurgusu: Edebî bir metnin tekilliğini koruyan pozitif yasa ile anlatının bir parçası olan Yasa arasındaki ilişki nasıldır? Kafka, Yasayı bir metafor olarak kendi anlatısının bir parçası yapar. Yasaya girmeye çalışan bir köylünün ömrünün sonuna kadar Yasanın önünde beklemesine rağmen aslında kendisi için, yalnızca kendisine açılan Yasanın kapısından girmesine izin verilmemesinin açmazını tasvir eder. Sorun, Kafka’nın anlatısına konu olan Yasa ile pozitif yasa -şayet varsa- arasındaki bağlantının nasıl kurulduğudur. “Yasa ve edebiyat kurumları, iyi bir argümanın ya da doğru bir anlatının nasıl yapılacağını karışık varsayımlarla, çoğunlukla da ‘yazılmamış yasalarla’ belirler”⁶¹. Her iki tür bu yasalardan aldıkları ilhamla edebî (kurmaca) ve yasal metni (gerçekliği) oluşturur. Derrida, Kafka’nın öyküsüne konu olan açmazın, pozitif yasa otoritesinin, tarihselliği ve anlatsallığı kendi alanının dışında tutmak istemesine rağmen bir şekilde bunun imkânsızlığının gösterilmesinde ortaya

⁵⁹ Dışsal yasa, bir metnin hangi türe ait olduğunu belirleyen aksiyomatik inanca dayanan ‘yasa’dan ayrı, bir metnin özgünlüğünü koruyan pozitif yasadır. Örneğin, ‘Fikir ve Sanat Eserlerinin Korunmasına Dair Yasa’ dışsal, pozitif bir yasadır.

⁶⁰ Derrida, Jacques. (2005). Not Utopia, the Im-possible, translated: Rachel Bowlby, *Paper Machine*, Stanford University Press, s. 142.

⁶¹ Miller, J. Hiller. (1989-1990). Laying Down the Law in Literature: The Example of Kleist, *Cardozo Law Review*, Vol. 11, s. 1493.

çıkışını belirtir. Bir diğer deyişle, Batı metafiziği/logosentrizmi yasanın rasyonalitesi açısından kurguyu ya da aşkın göstergeyi kendisine yabancı görmesine rağmen, özüne, anlatısallığı ya da kurguyu bir şekilde sokar.

Pozitif yasanın bir otoriteye sahip olabilmek için evrensel ve genel olması gerektiği söylemi ile anlatı içindeki Yasanın tarihsel ve tekil yapısına rağmen bir otoriteyi temsil etmesi arasındaki açmaz iki tür birbirine yakınlıştır. Peki, anlatı içindeki Yasa tekil ve tarihsel olmasına, bir otoriteyi temsil etmesine⁶² rağmen, köylünün, sırf kendisi için açılan Yasa kapısından girmesi neden imkânsızdır? Bu imkânsızlık, anlatı içindeki Yasa metaforunun pozitif yasayla aporetik ilişkisi nedeniyledir. Anlatı içindeki Yasa metaforunun aksine anlatı dışındaki yasanın bir otoriteye sahip olabilmesi için (evrensel) tarihsiz, soykütüksüz olması hiçbir hikâyeye yol açmaması gerekir. “Kant’ın bize hatırlattığı gibi, saf ahlâkın (ahlâk yasasının) tarihi yoktur. Yasanın kendine içkin bir tarihi bulunmadığına göre, yasayla ilgili hikâyeler anlatılsa bile bunlar yasaya dışsal olan şartlar ya da yasanın ifşa edilmesinin kiplerini ilgilendirir”⁶³. Dolayısıyla yasaya ilişkin öyküler -yasanın otoritesini kurmak ve sağlamlaştırmak için- yasanın soykütüksüz ve evrensel olduğu söylemiyle saf dışı edilir ve yasa, kendisini, anlatıya açarak ulaşılabilir, görünür kılmaz. “Buna karşın kendisini anlatıya açmayan yasa, saklandığı yerden böyle bir anlatıyı sürekli davet eder ya da kışkırtır”⁶⁴. Bu da yasanın açmazıdır; anlatı yasayı çözemeyen yasa da hikâyesiz, kurmacasız yapamaz. Anlatının tikelliği, yasanın genelliği ve otoritesi ile dokunulmaz kılınırken iki tür arasındaki geçişkenlik, yasanın ve edebiyatın karmaşıklığını açığa çıkarır. Bir başlığın edebiyata ait olması bir yasal otoriteye sahip olmasını engellemez. Edebiyat ve yasa tuhaf bir şekilde birbirine karışır. Yasanın kalbinde belirli bir kurmaca vardır⁶⁵.

⁶² Anlatı içindeki Yasa tarihsel ve tekildir, çünkü yalnızca köylü için bir kapı açılmıştır. Ayrıca *Yasanın Önünde* olma başlığı ile Kafka, Yasayı belirli bir uzamda konumlaştırır; bir şeyin önünde olmak belirli bir tarihselliğe karşılık gelir. Buna rağmen anlatı Yasanın bir otoritesi de vardır; Bekçi. O, Yasanın otoritesini temsil eder ve köylünün girmesine izin vermez.

⁶³ Direk, “Yasanın Kaynağı Üstüne”, s. 122; Derrida, “Yasanın Önünde”, s. 206.

⁶⁴ Direk, “Yasanın Kaynağı Üstüne”, s. 122; Derrida, “Yasanın Önünde”, s. 207.

⁶⁵ Royle, “Before The Law”, s. 96.

III. Herkül ve Yapıbozum

3.1. Derrida'nın Metaforik Dili Üzerinden Bir Karşılaştırma

Bu bölümde yanıt aranacak temel soru, Derrida ile Dworkin arasındaki kuramsal karşıtlığa rağmen, Derrida'nın, Herkül'ü yapıbozuma uğrattırırken örtülü bir Herkül varsayımına nasıl icazet verdiği üzerinedir. Yapıbozum, Batı metafiziğinde 'öteki'ne yönelik yeni bir dil oluşturma stratejisi olarak Herkül metaforuna gereksinim duyar. Bunun başlıca nedenlerini şu şekilde özetleyebiliriz: (1). Yapıbozum, eleştirdiği Batı metafizik dilini ve bu dile bağlı olarak inşa edilen felsefi düşünceyi bir yanıyla yineler, sürdürür. (2). Yapıbozum, açmazlarla birlikte deneyimlenir; çifte yükümlülük dayatır. (3). Çifte yükümlülük, bozarken yeniden olumlar, yapıbozuma uğrattığı şeyin mirasını devralır. Bu üç neden, yapıbozum ve Herkül bağlantısı açısından hem bir gerekçe hem bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Yazının bu bölümünde, Derrida'nın metafizik, akıl ve metafor ilişkisi, Dworkin Herkül'ü ile karşılaştırılacaktır. Karşılaştırma, Dworkin Herkül'ünün, bazen yapıbozumsal bir pratiği yerine getirdiği, bazen de, tam böyle bir pratiğin yapıbozuma tâbi tutulduğu bir düzlemde yapılacaktır. Bu nedenle, Dworkin Herkül'ünün bir yapıbozumcuymuş gibi yorum faaliyetinde bulunduğu ilişkin her tespit, ardından, Dworkin'in kuramının yapıbozumunu gerektirir.

a. *İnsan Yargıç ve Yarı-Tanrı Herkül*: Dworkin, *Hakları Ciddiye Almak* kitabında neden bir Herkül⁶⁶ kurgusu oluşturduğunu şöyle anlatır: "Felsefi bir yargıcın uygun davalarda, yasama amacının ve yasal ilkelerin gerektirdiği şeyi nasıl geliştirebileceğini düşünmekle iyi yaparız (...) Bu amaç için Herkül adını vereceğim insanüstü bir beceri, öğrenme, sabır ve dirayete sahip bir avukat (hukukçu) uydurdum"⁶⁷. Dworkin, şimdiye kadar Batı metafiziğinde adaletin ve hukukun sembolü olan Tanrıça Themis'in yerine Herkül'ü geçirir⁶⁸. *Hukuk İmparatorluğu* kitabında da bu mitolojik

⁶⁶ Yunan mitolojisinde Herakles olarak bilinen Herkül, Tanrılar Tanrısı Zeus ve ölümlü bir prenses olan Alkmenin oğlu bir yarı-Tanrıdır. Mitolojiye göre çok güçlü olan Herkül, insanın doğaya karşı savaşma ve direnme gücünü simgeler. Doğanın insanın başına sardığı felaketlerin üstesinden gelerek insanlığa yardım ettiğine inanılır. <http://yunanmitolojisi.blogspot.com/2009/07/takmyldzlar-mitolojik-oykuleri-herkul.html>. 20.12.2010.

⁶⁷ Dworkin, (2007), s. 141.

⁶⁸ Burada önemli olan, Herkül'ün, Themis'in aksine erkek ve gözleri açık olmasıdır. Herkül'ün sahip olduğu şey terazi ya da kılıç değil yalnızca akıl ve becerisidir. Dworkin eski mitolojik temsil yerine yeni bir mitolojik kahramanı simgeleştirir. Böylelikle, bir

yargıcı gerçek yargıçlar için örnekleştirir. Buna göre Herkül, gerçek yargıcın ihtiyacı olacağından çok daha fazla ne yaptığını bildiği için yararlıdır. Gerçek yargıçların kararlarındaki *gizli yapıları* bize gösterir ve dolayısıyla bu yapıların, eleştirmemiz ve üzerlerinde çalışmamız için, üstünü açar⁶⁹. Dworkin Herkül metaforuyla sınırlı kalmaz; bu mitolojik yargıcın bazı özelliklerinin gerçek yargıçlarda olduğunu, olmayanların da aktarılabilirliğini söyler: “Herkül’ün gerçek yargıçlara geçirimsiz olan aşkın esrareniz bir tasavvuru yoktur. Politik ahlâk ve uygunluk yargısını aynı materyali kullanarak verir, gerçek yargıçlarla aynı karaktere sahiptir (...) (Gerçek yargıçların), Herkül’den öğrenecekleri farklı bir hukuk anlayışına değil, fakat Herkül’ün hiçbir zaman geliştirmek zorunda olmadığı mesleki idare ve etkinlik becerisine (skills of craft husbandry) ihtiyaçları vardır”⁷⁰.

Yarı-Tanrı Herkül metaforu insan (gerçek) yargıcın yerine geçer. Bazende tam tersi, insan yargıç hukuku yorumlarken yarı-Tanrı yargıcın yerine geçer. Herkül, insan yargıçların verdiği kararlardaki gizli yapıları, üstü örtülmüş kökenleri ve ‘doğru’ cevabı görmemizi sağlarken insan yargıç da hukuku nasıl yorumlayacağımıza ilişkin etkin çözümler bularak, mesleki becerisini geliştirmelidir. Yarı-Tanrı Herkül ile insan yargıç, sahip oldukları becerileri sürekli birbirlerine aktararak gerçek ile mitos arasında eşsüremlili bir oyun oynarlar. Oyun, yapıbozumla aynı stratejiyi sürdürür; yapıbozum da yarı-Tanrı Herkül’ün yaptığı gibi gizli yapıları bize gösterir. Dworkin’in, insan ve yarı-Tanrı Herkül arasında birbirine sirayet eden özelliklerin bulunduğunu söylemesi, Derrida’nın, gösterenler arasında kurduğu zincirleme ilişkiye benzer. Hukukun anlamının ortaya çıkarılmasında gösterenler (insan yargıç ve yarı-Tanrı Herkül), daima hukuksal metnin alt katmanlarında kalmış, dile getirilmemiş kavramları bulurlar ve üzeri örtülmüş yapıların, kökenlerin örtüsünü açarlar. Hukuksal göstergeler, böylelikle, gösterenlerin birbirinin yerine geçmeleri ile her bağlama göre farklı bir anlam kazanır.

b. Dworkin Metafiziğinin Yapıbozumu: Dworkin ile Derrida arasındaki bu yakınlaşma aynı zamanda Dworkin’in hukuk teorisinin yapıbozuma tâbi tutulabileceği bir izlektir. Dworkin için yarı-Tanrı Herkül ve insan yargıç

bakıma Batı mevcudiyet metafiziğinin ‘temsil’ini yapıbozuma uğrattırken diğer yandan kendi yeni ‘temsil’ini yapıbozumun ellerine teslim eder.

⁶⁹ Dworkin, (1986), s. 265.

⁷⁰ Dworkin, (1986), s. 265.

arasındaki geçişkenlik, metafizik bir düşünceyi teorisine dayanak yapmadığını göstermek açısından özellikle vurgulanır. Oysa bu vurgu, Dworkin'in yapıbozumsal bir okumasını gerektirir. Dworkin açısından oyun, insan yargıçların verdikleri yargısal kararı haklılaştırmak için aklın evrenselliğine başvurmaları, diğer yandan da yukarıda Derrida'nın dile getirdiği gibi, yasanın kökenindeki mistik bir otoriteye (Tanrı) atıf yapımlarıyla süreklilik kazanır. *Hukuk İmparatorluğu*'nda, "Aydınlanmaya rağmen mitlerden temizlenemeyen yasanın tanrısal niteliği"⁷¹ Dworkin Herkül'ünün tanrısalılığı ile çifte katlanır. Yasanın kökenindeki Tanrı ile yasa adına karar verecek olan yargıcın tanrısal özelliklerine rağmen Dworkin hâlâ *Hukuk İmparatorluğu*'nun rasyonelliğinin evrenselliğine işaret eder. Derrida, *Beyaz Mitoloji* olarak tanımladığı Batı metafizik düşüncesinde, Beyaz adamın sahip olduğu kendi mitolojisini, kendi dilinin (idiom) mitosu olan Logosu hâlâ 'akıl' (reason) olarak adlandırmayı isteyerek, evrensel bir biçimde ele aldığını belirtir⁷². Derrida'ya göre, aklın evrenselliği savunusu dahi mitolojik bir göstergeye atıf yapmaktan kaçınmaz; Logos, daima yanındaki 'mitos'a'⁷³ göz kırpar. Hukuk da, Logos savunusunda, metafiziğin gücünü kullanmadan kendisini meşru kılamaz. Hukuk, "nihayetinde aşkın veya varlıkbilimsel bir (Tanrı) ayrıcalık adına meşrulaştırma iddiasında bulunur ve kendini böyle sunar, bunu talep eder"⁷⁴. Bu anlamda Dworkin, Herkül'ün "gerçek yargıçlara geçirimsiz olan aşkın esrarengiz bir tasavvuru" olmadığını söyleyerek Herkül'ün aşkın-metaforik karakterini Logos adı altında sunmaya çalışır. Zira yarı-Tanrı Herkül sahip olduğu tüm becerileri insan yargıçlara geçirerek aşkınlığını gizler. Fakat tam bu nokta, Dworkin'in teorisi açısından üzeri örtülmeye çalışılan bir çelişkidir. Dworkin, hukuksal gerçekliği mitolojik bir yargıçla kuramsallaştırır ve tek doğru yanıt, içerden dışa doğru bir yönelimle, gerçeklikten mitosa doğru bir açılımla ortaya

⁷¹Fitzpatrick, Peter. (1992). *The Mythology of Modern Law*, London: Routledge, s. 62.

⁷² Metafiziğin en hırslı savunucusu olan Aristoteles dahi diyalogunu bir kaçamakla keser ve metafizik savunusunun aksine akla olan bağlılığını şöyle dillendirir: "İkna olmadan gidiyorum. Şayet kurullarla akıl yürütmüş (reasoned) olsaydınız, argümanlarınızı çok rahatlıkla çürütebilirdim". Derrida, Jacques. (1982). *White Mythology: Metaphor in the Text of Philosophy*, translated: Alan Bass, *Margins of Philosophy*, The University of Chicago Press, s. 213.

⁷³ Derrida açısından, Batı metafiziği metaforla, mitolojiyle iç içedir fakat sürekli Logos adı altında kendini sunar. Logos ise, 'akıl' ve 'söz' ile aynı anlamdadır. Dolayısıyla makalede, mitos, metafor ve metafizik aynı bağlamda kullanılmıştır.

⁷⁴ Derrida, (2003), s. 48.

çıkarılır. Buna rağmen, Dworkin ısrarla ‘aşkın’ gösterge ve gösterenlerin hukuksal yapıyı belirleyemeyeceğini ve hukuksal zemine neyin dâhil olduğuna ilişkin bir konsensusun var olduğunu belirtir. Dworkin’in hukuksal yorum söylemi, metafizikle arasına bir mesafe koyduğunu ve Herkül’ün, politik ahlâk ve ilkeleri, toplumsal kültüre yerleşik değerlerden esinlenerek gerekçelendirdiğini ileri sürer⁷⁵. Oysa bizzat hukuksal yorumu yapacak olan yargıcın kendisi metaforiktir ve kendi kurgusallığını hesaba katmadan hukuksal gerçekliği yorumlayabilir; kural ve ilkeleri aynı anda argümanlaştırabilir ve tek doğru cevap olarak rasyonelleştirebilir.

c. Derrida’nın Metaforik Dili ve Herkül: Herkül, Batı metafiziğini sembolize eden bir metafordur. Derrida, Beyaz adamın, Batı felsefesinde daima metaforu yönetmek istediğini söyler. Derrida’ya göre Batı felsefesinde metafor, felsefede eğreti bir anlam kaybı yaratır, fakat telafisi olanaksız bir zarar olmadan işleyen bir teori için kaçınılmaz bir dolambaçlı yol olarak kullanılır⁷⁶. Derrida, Batının bu beyaz mitolojisini yapıbozuma uğrattırırken Nietzsche’nin metinlerine başvurur. Nietzsche’ye göre, dilin ve hakikatin temel özellikleri metaforiktir fakat zamanla metafor normalleşmiş ve kökeni unutulmuştur. Örneğin bir kavram olarak ‘iyi’nin kökeni bir metafordur. Bu doğrultuda Derrida da, argümanında metafor kullanan tüm metinlerin kökensel, şimdide mevcut, kesin bir anlamı olmadığına ya da sahip oldukları anlamın diğer metinlere yayıldığına işaret eder. Beyaz mitolojinin yapıbozumsal okunması neticesinde, Derrida, metaforun belirsizliğini açığa çıkarır ve kendi metaforunu oluşturur. Derrida’nın kendi metaforunun doğası çoğul, öngörülemez ve birçok bilinmeyen şeyin niteliğini taşır⁷⁷.

Kendisini, Beyaz mitolojiyi yapıbozuma uğrattırırken metafor teorisi oluşturmakla itham eden Ricoeur’ye karşı Derrida, aslında yapıbozumsal bir kip için sorunsallaştırdığı ifadelerinin bir metafor teorisine değil yapıbozumsal bir eğip bükülmeye (twist) işaret ettiğini vurgular. Yapıbozumsal bükülme, Derrida’nın dirençli yapılara ya da teorilere karşı

⁷⁵ Dworkin’in kurucu yorum teorisi, toplumun sahip olduğu sosyal formlara dayandırılır ve bu nedenle metafizik bir imayı dışlar. (Bkz. Fagelson, David. (2002). Justice as Integrity: Objectivity and Social Meaning in Legal Theory, *Social&Legal Studies*, Vol. 11, No. 4).

⁷⁶ Derrida, “White Mythology: Metaphor in the Text of Philosophy”, s. 270.

⁷⁷ Powell, Jason. (2006). Jacques Derrida: A Biography, London: Continuum International Publishing, s. 82-83.

oluşturduğu ifadelerini, yapının diliyle dolaysız iddialar olmaktan, yapıyla uzlaşma ya da hesaplaşma olmaya dönüştürür. Yapıbozum, dirençli yapılara dışarıdan dâhil olur ve yönlerini değiştirerek onları yeniden yönlendirir⁷⁸. Dolayısıyla Ricoeur'ün Derrida'yı metafor teorisi oluşturmakla itham ettiği yerde aslında Derrida yapıbozumsal bir stratejiyi uygulamaktadır. Yapıbozumsal strateji, bir yandan yapıbozuma uğrattığı Batının metafor algısına bulaşmaz, fakat diğer yandan o metafor algısıyla, yapısıyla uzlaşır. Yapıbozumun ikili buyruğu burada devreye girer. Yapıbozum, beyaz adamın metaforuyla hesaplaşırken eş zamanlı olarak onunla uzlaşır. Tam bu nokta, felsefi bir ürün olan Derrida'nın kendi metnini metaforik olandan ayırmayı imkânsızlaştırır. Bu yüzden Derrida'nın son çalışmalarında “dil, anlamın geri çekildiği metaforun bir metaforu olur ve Derrida yeni tür dilini bir metafora”⁷⁹ dönüştürür.

Derrida'nın yeni metaforik dili, Herkül'ün, yapıbozumsal bir eğip bükülme için gerekli stratejiyi uygulayabilecek bir metafor olarak kabul edilmesine olanak sağlar. Herkül, bir metafor olarak artık Derrida'nın yapıbozumu için de kaçınılmazdır. Çünkü bir yapıyla hem hesaplaşmak hem uzlaşmak tam da Dworkin'in Herkül kurgusunun amacıyla örtüşür. Dworkin Herkül'ü, diğer yargıçların karar gerekçelerine bakarak hukuksal sistemle uzlaşmaya çalışır (uygunluk kriteri), öte yandan da hukuk dışı ya da üstü olarak görülen ilke ve standartlara başvurarak geleneksel hukuk yapısının dayanağını oluşturan normlar hiyerarşisiyle hesaplaşır. Ancak metaforun yapıbozumsal bir eğip bükülme için izlekştirilmesi, Derrida'nın kendi Herkül'ünü oluşturduğu ana karşılık gelir. Şimdi Derrida'nın kendi Herkül'ünü icat etme sürecini yakından inceleyelim.

3.2. Dworkin Herkül'ünün Yapıbozumu ve Derrida'nın Mutasyona Uğramış Herkül'ü

Derrida'nın yeni metaforik dili, felsefi ve edebî bir yeni yazı türü oluşturmaya çalışır ki bu, dildeki sapmalar ve fay kırılmalarını dikkate alan bir yazı türüdür. Yeni bir yazı türü oluşturmak Derrida'nın yegâne uğraşdır ve bu uğraşta yapıbozum, geleneksel yazının ya da dilin anlam ışığından beslenir. Diğer bir ifadeyle, yapıbozumun ikili buyruğu bir yandan

⁷⁸ Cazeaux, Clive. (2007). *Metaphor and Continental Philosophy from Kant to Derrida*, New York: Routledge, s. 176.

⁷⁹ Powell, (2006), s. 83.

“geleneğin içinde iş görmeye devam ederken, diğer yandan da aniden bir canavar, normatif ya da geleneksel bir öncülü olmayan ucube bir yaratık, bir mutasyon olarak kendi içinde kendi dillini üretebil(meyi)”⁸⁰ gerektirir. Derrida Batı metafiziğinin dilini kullanmadan yeni bir dil oluşturmanın kaçınılmaz olduğunu ifade ederken her yeniliğin de eski uzlaşımları, konumları ve koşulları önvarsayarak, kurumsal kurallara saygı göstererek icat edilebileceğini söyler:

“Yapıbozum edimi kurallara saygı duymasına duyar, ancak bunu, garip bir tavırla, kendi (...) koşullarına sadık ve açık bir şekilde uysa da başkalarının sapkın olarak yargılayacakları bir biçimde yapar. Bu tavır, bu kurallara saygıyı elden bırakmadan (...) bu kuralların eğreti yapısına meydan okuma ve onları teşhir etme şeklindedir”⁸¹.

Derrida'nın, Herkül'ü yapıbozuma uğrattırırken, kendi Herkül'ü tam bu anda belirir. Zira birinin hem geleneğin içinde iş görüp hem bir 'sapkın' olması, yeni bir dil icat etmesi ancak mutasyona uğramış bir Herkül eliyle gerçekleşebilir. Derrida'nın Herkül'ü, Themis'ten Herkül'e, Herkül'den ucube bir Herkül'e evrilir. Böylelikle Derrida'nın 'öteki'si için aradığı dil, yapıbozumun çifte yükümlülüğüyle deneyimlenir. Derrida'nın çifte buyrukla yaratmaya çalıştığı yazı, geçmişin mirasını reddetmeden dili yeniden icat etmeye uğraşır. Bir bakıma ucube Herkül, beyaz mitolojinin yargıç insanı ile yarı-Tanrısı arasında salınmakta, 'öteki'ne yasanın homojen, saf, kavramsal yapısında, Kafka'nın varlığına doğrudan ulaşmanın imkânsız olduğunu söylediği yasanın şiddet yüklü dilinde yer açmak için sonsuz bir sorumluluk hissetmektedir.⁸²

Bu bir bakıma, Batı metafizik düşünce yasalarının içinde olup, onlardan esinlenmek, onlara saygı duymak ve aynı zamanda o düşünce yasalarında devrim yapmaktır. Tıpkı Derrida'nın Nelson Mandale'nin Apartheid'a karşı verdiği mücadeleyi “siyasal-yasal sistemin öncüllerini sorunsallaştırmayı, *bir önceki yasal-siyasal sistemin mevcut tarihini aşmanın acziyetinin farkında olarak, onun temellerini bozmanın yolunu arayan bir dönüşümü etkileme*

⁸⁰ Kearney, Richard. (2008). *Zihnin Halleri, Çağdaş Düşünürlerle Söyleşiler*, çev. İsmail Yılmaz, Ankara: Bilgesu, s. 242.

⁸¹ Derrida, “PSYCHE Ötekinin İcadı”, s. 125.

⁸² Yasanın şiddet yüklü dilinden anlaşılması gereken yasa koyucu şiddet ve yasa koruyucu şiddetin bir bütün olarak 'öteki'ni 'aynı'lığa ya da 'özdeş'liğe mahkûm etmesidir. (Bkz. Derrida, “Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli”, s. 87-127).

girişimi” olarak okuması, ya da Derrida’nın *Marx’ın Hayaletleri* kitabında, özellikle “hegemonik global ekonominin varlığı ve neo- liberal söylemlerin ışığı altında mevcut siyasal-yasal ve ahlâkî etki alanını eleştirmek için vazgeçilmez görünen Marx’ın *felsefî devrim* mirasını”⁸³ arzulaması gibi. Bu yeni dilin ‘öteki’ne açılması, kurumsallaşmış Batı metafiziği diline, o dilin şiddetine rağmen metnin buyruklarına sadık kalmayı fakat bir o kadar da yeniden yaratımı tecrübe etmeyi gerektirir.

3.3. Dworkin ve Derrida’nın Nihâî Bir Karşılaştırması

Buraya kadar Derrida’nın, Dworkin Herkül’ünü yapıbozuma uğratarak kendi ucube Herkül’ünü icat edişini anlatmaya çalıştık. Böylelikle, Derrida’nın metaforik ya da metafizik bir dilden kaçamayacağını, yapıbozumun çifte yükümlülükle gerçekleştiğini; bozmak için devraldığı mirası içselleştirmesi gerektiğini belirttik. Buna, Herkül’ün çifte yükümlülüğü de denilebilir. Herkül, Batı metafiziğinin dilini kullanırken aynı zamanda da o dili yapıbozuma uğratar. Böylelikle her yapıbozum edimi, ucube bir Herkül metaforunu önvarsayar. Bundan sonra Dworkin’in Herkül’ü ile Derrida’nın mutasyona uğramış Herkül’ü arasındaki ortak noktaları tespit edebilir ve yine genel hatlarıyla Dworkin’in yapıbozumsal okumasını yapabiliriz.

a. Ortak Nokta: Dworkin Herkül’ü bir yapıbozumcudur: Yapıbozumsal strateji, ele aldığı her nesne ve yöneldiği her konum üzerinde sürekli bir tetikte olma olayı olarak tanımlanır. Tetikte olma, bir diğer deyişle uyanıklık, yerleşik tüm söylem ve pratiklere karşı eleştirel bir duruşu gerektirir. Fakat yapıbozum eleştirel duruşla yetinmez, eleştirdiği dilsel, felsefî, politik ve nihayet hukuksal yapıda ‘öteki’ni tekilliği ile birlikte konumlandırmayı hedefler. Yapıbozumun bu bağlamı, Dworkin’in, hukukun ne olduğuna ilişkin geleneksel söylem alanını değiştirme ve genişletme arzusuna karşılık gelir. Dworkin bir yandan hukukun merkezine kurallar gibi politik ve ahlâkî ilkeleri de dâhil etmiş, diğer yandan da Herkül’ü, hukukun kural-ilke yapısı içinde farklı olanı dikkate alması için yetkilendirmiştir⁸⁴.

⁸³ Buonamano, Roberto. (1998). *The Economy of Violence: Derrida on Law and Justice*, *Ratio Juris*, Vol. 11, s. 177 (vurgular bana aittir).

⁸⁴ Dworkin Herkül’ünün ‘öteki’ni konumlandırma yaklaşımı ile Derrida’nınki arasında oldukça büyük bir fark olduğu açıktır. Derrida, ‘öteki’ne sonsuz bir sorumluluk arzusuyla yaklaşır ve ‘öteki’nin kim olduğu sorusunun yanıtı genel kalıplara indirgenemez. ‘Öteki’ daima tikel olandır. Dworkin’in ‘öteki’ anlayışı ise uzlaşımsal değerler üzerine kuruludur

Zira Dworkine göre hukuk, bir yorum faaliyeti olarak her ne kadar bütünlük ve uygunluk kriterleri ile çerçevesi çizilmiş bir yapı olsa da, diğer sosyal pratikler ve ilkeler ile karmaşık bir ilişki içindedir. Herkül, karmaşık hukuksal yapıyı tek bir yazar tarafından yapılmış gibi yorumlamalı ve düzene koymaya çabalamalıdır. Aynı şekilde adil ve hakkaniyetli davranmakla da yükümlüdür. Herkül, kuralı, emsal kararı, politik ya da ahlâkî ilkeyi yargısal kararına gerekçe yaparken aynı zamanda somut olayın tikelliğini de gözetir. Bu anlamda Dworkin, Herkül'e zor bir ödev verir. Herkül bir yapıbozumcu gibi davranmalıdır; yasal ve hukuksal göstergelerin birbirine sırayet eden anlamlarını ve temsillerini bir hukuk oyunu oynar gibi yorumlamalıdır. Önce somut hukuksal olaya ilişkin bir kural aramalı, bulamadığında emsal kararlara başvurmalı fakat zor dava ile karşılaştığında, toplumsal uzlaşılara, politik ve ahlâkî ilkelere ve hakkaniyete göre karar vermelidir. Bir bakıma Dworkin, Herkül'den daima uyanık ve tetikte olmasını bekler. Açıktır ki daima tetikte olmak insan yargıçlara yüklenebilecek bir sorumluluk değildir. Belki de bu yüzden Dworkin, bir yarı-Tanrı yargıç metaforunu seçmiş ve ona *Hukuk İmparatorluğu*'nda 'merkezi' ve 'kurucu'⁸⁵ bir rol vermiştir. Derrida'nın da yapıbozumu "imkânsızın bir deneyimi" olarak tanımlaması, bu deneyimi yaşayabileceklerin ancak mutasyona uğramış bir Herkül olabileceğini göstermektedir⁸⁶.

Fakat bu aşamada, Dworkin'in Herkül'e tek doğru cevabı bulma gibi bir misyon yüklemesinin Derrida'nın yapıbozum düşüncesine karşıt olduğu söylenebilir. Peki, Dworkin'in tek doğru cevaptan anladığı nedir? Dworkin'in Herkül'e biçtiği tek doğru cevabı bulma ödevi görüldüğünün aksine şimdide olan, arızî bir doğruluktur. Bu doğruluk genelgeçer bir doğrulukla değil, mevcut gerçekliğin koşullarıyla sınırlıdır. Dworkin'in tek doğru yanıt yaklaşımı, bir mutlaklığı ifade etmemekte, ancak kendi anlık gerçekliği ve gerçekliğin sınırları içerisinde bir doğruluğu; kendi anlık

ve 'öteki', 'herkese eşit ilgi ve saygı hakkı' çerçevesinde liberal adaletin 'ortak aklı'na başvurularak konumlandırılır. (Bkz. Dworkin, Ronald. (2000). *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*, Cambridge: Harvard University).

⁸⁵ Herkül, Dworkin'in hukuk teorisinin 'merkezi'dir ve yaptığı her hukuksal yorum faaliyeti 'kurucu' olmalıdır. Bu anlamda Derrida ile Dworkin arasındaki farklılığın altı çizilmelidir.

⁸⁶ "İmkânsızın deneyimi" bir delilik anına karşılık gelir (bkz. Derrida, "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli", s. 75.) ve dolayısıyla yapıbozum da delilik anını deneyimlemeyi göze alacak bir insana değil, yarı-Tanrı bir Herkül'e gereksinim duyar.

teklifine birebir denk düşmek üzere bir tek doğru olarak değerlendirmektedir⁸⁷. Tek doğrunun anlamı inanma ve inandırmadır yalnızca. Tam bu nokta, hukuk ve yargıç arasındaki ilişkinin kutsallığını göstermektedir. Zira tek doğru cevabı bulan ve diğerlerini buna inandıran bir yargıç düşüncesi hukuku ve dili dokunulmaz kılar ve hukuku tamamıyla yargıcın konumuyla belirler. Yargısız hukuk olmaz. Derrida'nın dediği gibi "hukuk ne çokluktur ne de bazılarının inandığı gibi evrensel bir genelliktir. Hukuk daima bir (idiom) yazıdır"⁸⁸. Bu yazıyı oluşturacak, tek doğru cevabı bulacak olan da bir Herkül'dür. Herkül, hem her bulduğu doğru cevapta temsilcisi olduğu Batı metafiziğinin kurallarına saygı gösterir hem yapıbozumu hukuksal yapı içinde işlevsel kılar.

Ancak Derrida'nın Batı metafiziğine yönelik eleştirileri, *Hukuk İmparatorluğu*'nun temel tezlerinin yapıbozumsal bir okumaya tâbi tutulmasını gerektirir.

b. Farklı Nokta: Dworkin'in Yapıbozumsal Okuması: Derrida'ya göre yasal dil, görünüşte sonsuz göstergeler zincirini kuran kökensel bir merkezden yoksundur. Yasal dilin temsilcileri (gösterenleri) bu gerçekte olmayan merkez tarafından gasp edilmiştir. Derrida, bu tür merkez algısını bedensiz ve ruhsuz bir hayalet olarak tanımlar. Bir bakıma yasal dil, kendi kendini bağlayıcı, kendine referanslı ve kapalı bir dil olarak gösterenler arasında konuşulur ve yazılır. Kafka, yasanın önünde bekleyerek merkeze, 'yüce' olana girmek isteyen köylünün dramını resmedişinde, aslında, gerçekte olmayan bu merkezin 'yüce'liğine işaret etmektedir. Bekçiler sadece bir merkez olarak 'varolan' bir merkez 'inancı'ni temsil etmektedir⁸⁹. Yasanın kökeni görünmezdir. Bekçi herhangi bir şeyi yasanın kökeni, merkezi olarak gösterdiği anda gösterilenler gösterenlerle çarpışır.

Derrida'ya göre yasal dilin merkezinde bulunan hayalet, hukuksal muhakememiz ve yargısal pratiğimizin dayandığı tüm 'temel', 'birincil' kuralları aşkınlaştırır. Gerçekte, hiçbir yasal dil temsilcisi bu aşkınlaştırmanın mevcudiyetini kabul etmez. Örneğin Dworkin, *Hukuk*

⁸⁷ Stavropoulos, N. (1996). *Objectivity in Law*, Oxford, 1996'dan aktaran: Furtun, Ayşe. (1999). *Hukuk Kavramı*, Ankara: Seçkin, s. 59.

⁸⁸ Derrida, Jacques. (1986). *Préjugés Devant La Loi, La Faculté de Jurer*, s. 128'den aktaran: Plasencia, Madeleine. (1997). *Who's Afraid of Humpty Dumpty: Deconstruction References in Judicial Opinions*, *Seattle University Law Review*, Vol. 21, No. 215, s. 8.

⁸⁹ Conklin, "The Trace of Legal Idealism in Derrida's Grammatology", s. 26-28.

İmparatorluğu kitabının ilk giriş sayfasında hukuksal önermelerin doğruluğunun ya da yanlışlığının 'hayaletimsi' bir varlık tarafından yargılara ve hukukçulara söylenmediğini belirtir. Hukuksal önermeler, hayaletimsi bir varlık tarafından söylenmeleri ya da gökyüzünde aşkın tabletler şeklinde bulunmaları nedeniyle doğru olarak kabul edilmez⁹⁰. Dworkin, hukuksal dilin sınırlarını ve hukuk zeminini (merkezi) kesin bir şekilde, rasyonel tutarlılık adına, aşkın olandan ve hayaletimsi 'yüce'likten ayırır. Oysa tam da Dworkin'in reddettiği bu hayaletimsi varlık ya da aşkınlaştırma mevcut olmadığında yasanın 'yüce'liği rasyonel tutarlılıktan mahrum olacaktır. Zira hukuksal yapı, kendi dilinde sürekli olarak aşkın göstergelere ve hayaletimsi bir merkez varsayımına referans yaparak işlevini sürdürür. Herkül, Dworkin'e rağmen, hukukun hayaletimsi merkezini aşkın bir gösterenle rasyonelize eden bir metafordur. Yargıç Herkül, bundan böyle hem Kafka'nın Bekçisi rolünü üstlenir hem hayaletimsi bir yasal merkez inancını yargısal pratiklerde mevcut hale getirir.

Dworkin'in yapıbozumsal okuması, edebiyat ve hukuk arasında kurulan ilişki de, yeni bir ortak nokta açığa çıkarır: Bir edebî bir metnin yorumu ile hukuksal bir metin yazmak arasındaki analogide Dworkin ve Derrida yine birleşir.

c. Nihai Buluşma: Yapıbozum ve Zincirleme Roman: Dworkin bir yargıçın hem roman yazarı hem eleştirmen olduğunu belirtir. Herkül yaptığı hukuksal yorumla, diğer bir deyişle hukuksal romanın kendine ait bölümünü yazarken, geleneğe eklenir, fakat geçmiş bölümlerden farklı bir şey yazabilir ya da geçmiş yargıç kararlarını çok daha radikal bir şekilde yorumlayabilir⁹¹. Emsal kararların yanında politik ahlâk ve ilkeler de Herkül'ün yazısını yorumunu besler. Dolayısıyla hukuksal bir göstergenin anlamı, her Herkül okumasına göre değişme, her farklı bağlamda genişleme ya da daralma potansiyeline sahiptir. Dworkin'in zincirleme roman yazmaya benzettiği hukuksal yorum faaliyetinde, Herkül metinlerarası bir okuma yaparak hukukun anlamını yakalamaya girişir, önceki yargıç kararlarının dilini çözmeye çalışır, aynı zamanda da hukuk dışı-üstü gibi görünen standartlara

⁹⁰ Dworkin, (1986), s. 4.

⁹¹ Dworkin, (1986), s. 229, 232.

başvurur. Bir bakıma yapıbozumsal stratejide olduğu gibi, Herkül, bir roman yazarı olarak hukuksal olanın anlamını sürekli olarak erteleyecektir. Bir hukuksal gösterge, bir yargısal metin kendisinden önce gelen göstergelere (emsal karar) bağlı olarak şimdiki ele alacak ve geleceğe yönelik yeni okuma-anlama, yani yapıbozum faaliyetini apriori olarak içselleştirecektir. Hukukun anlamı her okuyucuyla, her Herkül'le farklı şekilde yorumlanır. Dworkin Herkül'ünün verdiği karar bir sonraki Herkül'le bir anlamda yapıbozuma uğratılır ve her Herkül verdiği kararın yeniden okunacağını, yeniden yorumlanacağını, söylediği son sözün (yazdığı metnin) yalnızca kendisine ait olmayacağını, verdiği doğru cevabın melezliğini ve geçişkenliğini bilecektir.

Edebî bir eser türü olan roman yazmak icat ederken geçmişi yineler, yeniden kurar, aktarır ve düzenler. Tüm bunlar yapıbozumsal bir stratejinin kaçınılmaz edimleridir. Derrida, Francis Ponge'un *Masal* adlı şiirini ele alarak her şiirin icada ilişkin olduğunu, fakat tam da böyle bir icat olmak için dilbilimsel kuralları, okuma ve alımlamanın toplumsal kiplerini, belli bir yeteneği, şiirsel alanın ve edebî geleneğin tarihsel bir ortak biçimlenişini gereksediğini belirtir⁹². Roman yazmak da bir icattır ve her icat gibi geleneğin söz dizim kurallarına, geçmişin mirasına ev sahipliği yapar. Yapıbozumun çifte buyruğu, icat etme ile yineleme arasındaki melez alanda 'öteki'ni konumlandırır. Derrida açısından Herkül metaforu, yapıbozumun çifte yükümlülüğü nedeniyle, yapıbozumsal bir stratejiyi sürekli kılmak için kaçınılmazdır. Herkül, yapıbozumu mümkün kılarken aynı zamanda Batı metafiziğinin temel iddia ve tezlerinin bir mirasçısı olur. Bu anlamda Derrida'nın yapıbozumsal stratejisi Dworkin'in yorum faaliyeti ile benzer nitelik gösterir. Dworkin'in hukuksal yorum teorisi de, bir bakıma, yazılan her gerekçenin emsal kararı yinelemesini değil, hukuk geçmişi ile bir ilişki içinde olup yeni bir edebî-hukuksal dil oluşturma olasılığını bize sunar. Dworkin Herkül'ü önündeki hukuksal problemi çözmek için geçmiş yargıç

⁹² Derrida, "PSYCHE Ötekinin İcadi", s. 116.

yorumlarından, deneyimlerden yararlanmalı yani geleneksel metafizik dili kullanmalı, fakat kendi yeni yorumunu, yeni dilini de yaratmalıdır⁹³.

SONUÇ***

Herkül'ün, *Hukuk İmparatorluğu*'nda bir yapıbozumcu gibi faaliyet gösterdiğini söylemek Dworkin üzerine aşırı bir yorum yapmak demektir. Aksine, Dworkin'in hukuk teorisi ve Herkül metaforunun konumu sürekli yapıbozum pratiğini davet eder. Ancak belirli bir perspektiften bakıldığında, Dworkin Herkül'ünün, Derrida'nın öngördüğü yapıbozum şartlarına sahip

⁹³ Hukukun, edebî bir metinle benzer nitelik gösterdiğine ilişkin tespit Dworkin ve Derrida arasındaki en önemli ortak noktadır. Fakat Dworkin ve Derrida arasındaki bu paralellik, Derrida'nın, "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli" makalesinde hukuksal yapının şiddetle kurduğu organik bağı vurgulamasıyla farklılaşır. Artık Derrida için hukuksal bir metne salt bir edebî metin muamelesi yapmak, adaleti ve yasa koyucu-koruyucu şiddeti görmezden gelmek demektir. Buna rağmen, kimi Derridacı düşünürler, yapıbozumun edebî ve felsefî metinlere yaklaşımını hukuksal alanda linguistik ve yorumlayıcı açılardan ele almış, hukuku yalnızca dilsel ve anlamsal bir yapı olarak görmüş ve hukuka ilişkin bir "dil hapishanesi"nin yürütülmesini açıklamaya ve haklılaştırmaya yönelmiştir. (Bkz. Costas, Douzinas and Gearey, Adam. (2005). *Critical Jurisprudence, The Political Philosophy of Justice*, Oxford: Hart Publishing, s. 71). Hukukun edebî bir metin gibi okumasında ön planda olan dilsel ve anlamaya odaklı belirlenim, hukukun şiddetle ve güçle ilişkisini arka plana atmıştır. Hukukun bir tür hikâye anlatıcılığı olduğuna ilişkin bir "düşünce rahatsızlığı" yaratmayı amaçlayan, fakat buna rağmen, hukuku ebebî bir türden müteşekkil görme hususunda bir o kadar iddialı ve indirgemeci bir çalışma için (bkz. Demir, Yavuz Gökhan, "Edebî Bir Tür Olarak Hukuk", Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, İstanbul Barosu Yay., Sayı: 19, 2010, s. 230-237).

*** İki düşünür arasında yapılan bu spekülâtif karşılaştırmanın makale biçimini almasından hemen sonra argümanlarımı destekleyecek ya da aksini kanıtlayacak bir 'gerçeği' belirtmek ve bunun nihâi değerlendirilmesini okuyucuya bırakmak zorundayım. 25 Nisan 2011 tarihinde Anayasa Mahkemesinin 49. kuruluş yıldönümü sebebiyle Ankara'ya davet edilen Ronald Dworkin'e "yapıbozumu 'öteki'ler için 'kapı açmak' olarak yorumlarsak, bu durumda Herkül'ün bir yapıbozumcu olduğu söylenebilir mi" diye sorduğumda aldığım cevap şuydu: "Herkül'ün yapıbozumdan haberdar olduğunu sanmıyorum, ama Herkül de 'öteki'lere kapı açmak ister. Ben Derrida'yı çok kafa karıştırıcı buluyorum. Ama emin olun bundan sonra Derrida'yı daha fazla dikkate alacağım". Kıssadan hisse: Elisabeth Roudinesco, Derrida ile söyleşisinde Freud ve Lacan arasında bir karşılaştırma yapar; Freud'u anlatması bitince, "Lacan'a gelince" diyerek devam eder. Derrida, sanki iki ruh analisti arasında ayırım yapmak, birinden ötekine kesin belirlenmişlikler yaparak geçmek, iki düşünürü birbirinden bağımsız gibi ele almak mümkünmüş gibi şaşırır ve şöyle der: "Sizin 'Lacan'a gelince' cümlesine hayranım". (Derrida, 2006, s. 146). O zaman asıl problemlili olan, başharfleri dışında çok az ortak noktaları olan Dworkin ve Derrida'yı aynı yazının konusu yapmak ya da Herkül ve/ile yapıbozum arasında bir koşutluk kurmak değil, Dworkin'i anlattıktan sonra 'Derrida'ya gelince' gibi bir cümle kurmaktır. Sonuç olarak şöyle diyelim: 'Yapıbozum olmadan Herkül olmayacaktır' ya da 'Herkül olmadan yapıbozum olmayacaktır'. (Bkz., bu makalenin 5. dipnotu).

olduğu ve yapıbozumsal bir stratejiyi gerçekleştirdiği görülebilir. Bu açıdan Dworkin Herkül'ünü hukuksal yapı içinde bir yarı-yapıbozumcu olarak kabul edebiliriz.

Fakat Derrida açısından yapıbozumun, Herkül gibi insanüstü bir metaforla zorunlu bir ilişki içinde olduğunu söyleyebiliriz. Derrida'nın yapıbozum için, özellikle hukuksal metnin yorumu açısından mutasyona uğramış bir Herkül metaforunu öngörmesi gerekir. Zira yapıbozumun çifte yükümlülüğü, geleneğin kurallarına saygı göstererek, geleneği yeniden icat etmeyi gerektirir. Yegâne uğraşı da 'öteki' için başka bir yazı ya da yeni bir dil oluşturmaktır. Batı metafiziğinin kavramlarıyla, metaforlarıyla, metinleriyle hesaplaşmak ve aynı zamanda da onların bir mirasçısı olmaktır. Bu, Derrida'nın dediği gibi, zor bir iştir ve bir bakıma ucube bir yaratığı şart koşar. Dolayısıyla yapıbozumun ikili yükümlülüğü/buyruğu mutasyona uğramış bir yaratık olarak Herkül'ü içerir. Bu yüzden, yapıbozumsal bir stratejinin başta hukuksal yapı/metin olmak üzere diğer alanlarda da 'sapkın' bir Herkül eliyle gerçekleştirilebileceğini söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Akay, Ali. (1999). Yapıbozma ve Plastik Sanatlar, *Toplumbilim*, Sayı: 10.
- Akbaş, Kasım (2004). Ronald Dworkin: Pozitivizmin ve Doğal Hukukun Eleştirisinden Bir Yargılama Kuramına, *Çağdaş Hukuk Felsefesine Giriş*, Ed. Ahmet Haluk Atalay, İstanbul: Teknik.
- Allan, T.R.S. (1993). Justice and Fairness in Law's Empire, *Cambridge Law Journal*, Vol. 52.
- Balkin, J. M. (1994). Transcendental. Deconstruction, Transcendent Justice, *Michigan Law Review*, Vol. 92, No. 5.
- Borradori, Giovanna. (2008). Otoimmünite: Gerçek ve Simgesel İntiharlar, Jacques Derrida'yla Söyleşi, çev. Emre Barca, *Terör Günlerinde Felsefe*, İstanbul: Yapı Kredi.
- Buonamano, Roberto. (1998). The Economy of Violence: Derrida on Law and Justice. *Ratio Juris*, Vol. 11.
- Cazeaux, Clive. (2007). *Metaphor and Continental Philosophy From Kant to Derrida*. New York: Routledge.
- Şahin Ceylan, Şule (2004). H.L.A. Hart: Hukuk Kavramı ve Ayrım Tezi, *Çağdaş Hukuk Felsefesine Giriş*, Ed. Ahmet Haluk Atalay, İstanbul: Teknik.
- Conklin, William E. (1996). The Trace of Legal Idealism in Derrida's Grammatology. *Philosophy&Social Criticism*, Vol. 22.
- Costas, Douzinas and Gearey, Adam. (2005). *Critical Jurisprudence, The Political Philosophy of Justice*. Oxford: Hart Publishing.
- Cover, Robert. (2010). Şiddet ve Söz, çev. Ferit Burak Aydar, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Hazılayan ve Sunan: Aykut Çelebi, İstanbul: Metis.
- Critchley, Simon. (2005). Derrida/America: The Present State of America's Europe Philosophy. *Cardozo Law Review*, Vol. 27, No. 553.
- Dallmayr, Fred. (1991-1992). Justice and Violence: A Response to Jacques Derrida. *Cardozo Law Review*, Vol. 13.
- Demir, Yavuz Gökhan. (2010). Edebi Bir Tür Olarak Hukuk. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, İstanbul Barosu Yay. Sayı: 19.

- Derrida, Jacques. (2010). Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli çev. Zeynep Direk, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Hazırlayan ve Sunan: Aykut Çelebi, İstanbul: Metis.
- Derrida, Jacques. (2003). *Öteki Hedef (Başka Baş)*, çev. Melik Başaran, İstanbul: Bağlam.
- Derrida, Jacques. (1999). Japon Bir Dosta Mektup, çev. Medar Atıcı-Mehveş Omay, *Toplumbilim*, Sayı: 10.
- Derrida, Jacques. (1997). The Villanova Roundtable, A Conversation with Jacques Derrida. *Deconstruction in a Nutshell*, ed. John D. Caputo, New York: Fordham University Press.
- Derrida, Jacques. (1997). *Of Grammatology*, Baltimore: John Hopkins University Press.
- Derrida, Jacques. (2005). *The Politics of Friendship*, Verso.
- Derrida, Jacques (2009). "Force and Signification", translated: Alan Bass, *Writing and Difference*. London: Routledge.
- Derrida, Jacques. (2008). *İsim Hariç*, çev. Didem Eryar, İstanbul: Kabalıcı.
- Derrida, Jacques. (2006). Şiddet ve Metafizik, çev. Zeynep Direk, *Cogito*, Sayı: 47-48.
- Derrida, Jacques. (2006). *Gün Doğmadan: Jacques Derrida Elisabeth Roudinesco ile Konuşma*. çev. Kenan Sarıalioğlu, İstanbul: Dharma.
- Derrida, Jacques. (2010). Yasanın Önünde, *Edebiyat Edimleri*, çev. Mukadder Erkan-Ali Utku, İstanbul: Otonom.
- Derrida, Jacques. (2000). *Fransız Düşünürleriyle Söyleşiler*, Raoul Mortley, çev. Baki Güçlü, Ankara: İmge.
- Derrida, Jacques. (2009). Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Scienceü translated: Alan Bass, *Writing and Difference*, London: Routledge.
- Derrida, Jacques. (1999). "PSYCHE Ötekinin İcadı", çev. Melih Başaran, *Toplumbilim*, Sayı: 10.
- Derrida, Jacques. (1982). Différance, translated: Alan Bass, *Margins of Philosophy*, The University of Chicago Press.

- Derrida, Jacques. (1986). *Declarations of Independence*, New Political Science.
- Derrida, Jacques. (1982). *White Mythology: Metaphor in the Text of Philosophy*, translated: Alan Bass, *Margins of Philosophy*, The University of Chicago Press.
- Derrida, Jacques. (2005). *Not Utopia, the Im-possible*, translated: Rachel Bowlby, *Paper Machine*, Stanford University Press.
- Direk, Zeynep. (2005). *Yasanın Kaynağı Üstüne, Başkalık Deneyimi, Kıta Avrupası Felsefesi Üzerine Denemeler*, İstanbul: Yapı Kredi.
- Dworkin, Ronald. (1985). *Law as Interpretation*, *Lloyd's Introduction to Jurisprudence*, ed. Lord Llyod of Hampstead and M.D.A. Freeman, London: Stevens.
- Dworkin, Ronald. (2007). *Hakları Ciddiye Almak*, çev. Ahmet Ulvi Türkbağ, Ankara: Dost.
- Dworkin, Ronald. (1986). *Law's Empire*, Harvard University Press.
- Dworkin, Ronald. (2008). *Şüphe Ölümcül Olursa*, çev. Altan Heper, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, İstanbul Barosu Yay., Sayı: 18.
- Dworkin, Ronald. (1989). *Legal Theory and The Problem of Sense Issues in Contemporary Legal Philosophy*, ed. Ruth Gavison, Oxford: Clarendon Press.
- Dworkin, Ronald. (2000). *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*, Cambridge: Harvard University.
- Dworkin, Ronald. (1985). *A Matter of Principle*, Harvard University Press.
- Fish, Stanley- Jameson, Fredric. (1989). *Doing What Comes Naturally*, London: Duke University Press.
- Fish, Stanley. (1983). *Working on the Chain Gang: Interpretation in the Law and in Literary Criticism*. *Politics of Interpretation*, ed. W.J.T. Mitchell, University of Chicago Press.
- Fitzpatrick, Peter. (1992). *The Mythology of Modern Law*, London: Routledge.
- Gasché, Radolphe. (2006). *Views and Interviews: On Deconstruction in America*, USA: The Davies Group.

- Habib, M.A.R. (2005). *Modern Literary Criticism and Theory a History*, Blackwell Publishing.
- Hart, H.L.A. (1988). *The Concept of Law*. Oxford: Clarendon Law.
- Hoy, David Couzens. (1987). Dworkin's Constructive Optimism Versus Deconstructive Legal Nihilism, *Law and Philosophy*, Vol. 6.
- Hoy, David Couzens. (1985). Interpreting the Law: Hermeneutical and Poststructuralist Perspectives, *Southern California Law Review*, Vol. 53, No. 135.
- Fagelson, David. (2002). Justice as Integrity: Objectivity and Social Meaning in Legal Theory. *Social&Legal Studies*, Vol. 11.
- Furtun, Ayşe (1999). *Hukuk Kavramı*, Ankara: Seçkin.
- Jameson, Fredric. (2008). Marx's Purloined Letter, *Ghostly Demarcations*, ed. Michael Sprinker, Verso.
- Kafka, Franz. (2004). *Dava*, çev. Funda Reşit, İstanbul: Varlık.
- Kearney, Richard. (2008). *Zihnin Halleri, Çağdaş Düşünürlerle Söyleşiler*, çev. İsmail Yılmaz, Ankara: Bilgesu.
- Küçükalp, Kasım. (2008). *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*, Bursa: Sentez.
- Lucy, Niall. (2004). *A Derrida Dictionary*. Blackwell Publishing.
- Marmor, Andrei. (1992). *Interpretation and Legal Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Metin, Sevtap. (2003). Ronald Dworkin'in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*, Cilt: LXI, Sayı: 1-2.
- Miller, J. Hiller. (1989-1990). Laying Down the Law in Literature: The Example of Kleist, *Cardozo Law Review*, Vol. 11.
- Moran, Dermot. (2000). *Introduction to Phenomenology*, London: Routledge.
- Paterson, Dennis. (2006). Dworkin on the Semantics of Legal and Political Concepts. *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 26, No. 3.
- Plasencia, Madeleine. (1997). Who's Afraid of Humpty Dumpty: Deconstruction References in Judicial Opinions. *Seattle University Law Review*, Vol. 21, No. 215.

- Powell, Jason. (2006). *Jacques Derrida: A Biography*. London: Continuum International Publishing.
- Rosenfeld, Michel. (1989-1990). Deconstruction and Legal Interpretation: Conflict, Indeterminacy and the Temptations of the New Legal Formalism. *Cardozo Law Review*, Vol. 11.
- Royle, Nicholas. (2003). *Before The Law, Jacques Derrida Routledge Critical Thinkers*, London: Routledge.
- Sarup, Madan. (1993). *Post-Structuralism and Postmodernism*, New York: Harvester Wheatsheaf.
- Sim, Stuart. (2000). *Derrida ve Tarihin Sonu*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Everest.
- Spivak, Gayatri C. (1996). İşe Koyulmak, Ulusalötesi Kültürel Çalışmalar, *Eleştirel Bakış*, ed. Peter Osborne, Ankara: Dost.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. (1997). Translator's Preface, Derrida, Jacques, *Of Grammatology*, Baltimore: John Hopkins University Press.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi. (2010). *Kanıtlanamayanı Kanıtlamak: Ronald Dworkin'in Hukuk Kuramı*, İstanbul: Derin.
- Uygun, Gülriz (2003). Hukuki Pozitivizmin Değişen Yüzü mü? *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 52, Sayı: 3.
- Warnke, Georgia. (1992). Legal Interpretation and Constraint. *Justice and Interpretation*, Cambridge: Polity Press.
- Weber, Samuel. (2000). *Deconstruction as Analytic Philosophy*, USA: Stanford University Press.
- <http://yunanmitolojisi.blogspot.com/2009/07/takmyldzlarn-mitolojik-oykuleri-herkul.html>. 20.12.2010.
- <http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration.html>, 26.12.2010.